

„CSAK AMI LESZ, AZ A VIRÁG” *Jövőszelelet a Könyvek könyvében*

“ONLY BECOMING BLOOMS AT ALL”
Perspective on Future in the Book of All Books
„SAMO PREDSTOJEĆE, ONO CVATE”
Perspektive budućnosti u Knjizi nad knjigama

REISINGER JÁNOS
PhD, irodalomtörténész
az irodalomtudományok kandidátusa (MTA)
Oltalom Alapítvány, kuratóriumi elnök
reisinger.janos@gmail.com

ÖSSZEFOGLALÓ • „Mi az idő? Ha senki nem kérdezi tőlem, akkor tudom. Ha azonban kérdezőnek kell megmagyaráznom, akkor nem tudom” – Augustinus *Vallomások* című művének híres gondolatát másfél évezrede sokan idézik, a legújabb időkben is – Kantig, Heideggerig. A hippói püspök előtt hétszáz évvel Arisztotelész is kategóriái egyikévé tette az időt, legszorosabban a cselekvéssel hozva kapcsolatba. E tanulmány a minőséggel párosítva tárgyalja először a költészet megnyilatkozásaiban vázlatosan, majd a *Biblia* tanításait idézve részletesebben, és csak a történelmi időre szorítkozva az idő kérdését. Egyáltalán nem szól az egyéni és a nemzeti időről, viszont részeire bontja a bibliai jövendöléseket, a perspektivikus, pillanatkép-, kettős, idői és Izrael-próféciaiak mibenlétét.

KULCSSZAVAK • idő, jövő, történelem, próféciaiak, költészet,
filozófia, lét

Emberi létezésünket végigköveti néhány alapvető tény és az ezekkel együtt járó meggondolás. Egyetlenegyem emelünk ki közülük, és tesszük vizsgálat tárgyává: ez pedig az idő.

A hétköznapi tapasztalásban és az azt leképező szóhasználatban is gyakran hallhatunk róla. Mindannyian sokat küzdünk vele, érte vagy miatta. Ha pedig az európai gondolkodástörténet csúcscsúcsaira merészkedünk, mintegy 2400–2500 éve a legfőbb vonulatot képezi az idő felfogása a preszókratikusoktól Heideggerig.¹ Szókratész és Platón filozófiáját Arisztotelész teljesítette ki – nem mindig mestereinek szándéka szerint – *Organon* című hatalmas művé-

ben, melynek egyik része a *Kategóriák*, benne tíz kategória feltüntetésével, melyek: a szubsztancia, a birtoklás, a minőség, a mennyiség, a viszony, a helyzet, a tér (hely), az idő, a cselekvés és az elszenvedés.²

Részletező időelméletet Arisztotelész nem hagyott ránk – persze életművének csupán negyven százalékát ismerjük, szemben Platónénak száz százalékkal –, később pedig maga is igyekezett szűkebbre – hol nyolcra, hol meg négy-ötre – vonni a kategóriák körét. Etikái – élükön a páratlanul gazdag tartalmú *Nikomakhoszi etikával*, melyet fiának írt – mélységes bepillantást engednek időszemléletébe. A sztoikusok, Epikureusz, Seneca, Augustinus (*Vallomások*), Kant, Hegel, Bergson ezt igazában sosem haladták meg, bár sok részletmegfigyeléssel gazdagították.³ Kant például két kategóriára: a térre és időre szűkítette minden emberi létezés körét.⁴

¹ Parmenidésztől, az eleai iskolától beszélhetünk az időfelfogás egyre nagyobb előtérbe kerüléséről. Legújabban Stephen W. Hawking összegezte ezeket: „Az időnek legalább háromféle irányítottsága van, azaz három szempont is megszabhatja irányát. Legelőször is ott a termodinamikai irány, amely mentén a rendezetlenség vagy entrópia nő. A második a pszichológiai irány. Ez arrafelé mutat, amerre érzékeink szerint halad az idő; ebben az irányban a múltra emlékezünk, és nem a jövőre. A harmadik pedig a kozmológiai irány. Ez az az irány, amelyben a világegyetem tágul, nem pedig zsugorodik” (HAWKING 1988). – Megjegyezzük, hogy a maga összetett mivoltában csak a romantika utáni költészet merül el ebben a tárgykörben: Valéry: *Cimetière marin / Tengerparti temető*; Ady: *Az idő rostájában*; Babits: *Esti kérdés, Hadjárás a semmibe*; Kosztolányi: *Ének a semmiről*; József Attila: *Eszmélet*; Pilinszky János: *Apokrif* stb. Több mint figyelemre méltó az utóbbi magyar költő szemlélete, aki kisesszéiben következetesen „múltunk reményé”-ről beszél, és nem emlékezetéről: „Anélkül, hogy a tényeken valamit változtatna, javarészt itt, a múlt küzdőterén zajlik le minden ember drámája azzal a rosszal szemben, amit – a pusztá tények szintjén – visszavonhatatlanul elkövetett... Ilyen értelemben mondhatjuk azt, hogy múltunk a mi legfőbb reményünk. Mivel paradox módon igazában csak az megváltható, ami megváltozhatatlan” (PILINSZKY 1984: 464).

² ARISZTOTELÉSZ.

³ Ahogy Heidegger a létkérdés (Seinsfrage) elhanyagolását vetette a Platon utáni filozófia szemére, Bergson azt, hogy az egészen más természetű időt a térhez hasonlóan kezelték, azaz egynemű részekre bontható kiterjedésként képzelték el. Ez a newtoni „egyenletesen folyó idő” (tempus quod aequaliter fluit), mely kielégíti a *temps*, de nem a *durée* követelményeit. Lásd: BERGSON 1888; BERGSON 1896; BERGSON 1907; BERGSON 1922. – Bergson filozófiáját a Párizsban nála tanuló Dienes Valéria ismertette meg Babitscsal, aki nagy tanulmányt írt róla *Bergson filozófiája* címmel (BABITS 1910).

Az időszemléleten belül ezúttal a történelmi jövő felfogásáról szeretnénk szólni, de nem a filozófia, hanem előbb vázlatosan a magyar költészet, azután pedig részletesen a világirodalomban a *Könyvek könyve* címmel megtisztelt *Biblia* alapján.⁵

„KÖLTŐK ÁLTAL ÉPÜL IGAZÁN MARADANDÓ”

Felvethető a kérdés, miért kezdjük vizsgálódásainkat nem a vallás- vagy a filozófiatörténet időre vonatkozó kijelentéseinek bemutatásával, hanem a jelentékeny költői megszólalások felidézésével? Mi az oka, és főleg mi a célja ennek?

Több okra és célra lehet rámutatnunk. Egyrészt arra, hogy a vallások tekintetében uralkodó tanításbeli zűrzavarokat nem szeretnénk az olvasókra háritani a 96. zsoltár 5. verse és az azt megerősítő Pál apostolnak a Korinthusbeliekhez írt első levele (10:19-20) fényében, mely a magunk részéről a keresztény álláspont alapja. Ami a filozófiát illeti, annak történetében nem kevésbé hatalmasodott el értelmezésbeli káosz, hogy csak egyetlen ismeretelméleti (episztemológiai) problémát érintsünk: az empirizmus és a racionalizmus évszázadok óta tartó párharca következtében, melynek megoldása vezérelte a kanti kritícizmust. Magyarul: az emberi megismerés a tapasztalatból vagy az értelemről kell hogy vezérelve legyen, vagy mindkettő párosításából? Ugyanakkor, ha az egyik, ha a másik, ha a harmadik, a „Minden dolgok mértéke az ember”⁶ görög felfogásához mérjük-e a tudást és az

⁴ Kant hosszas vizsgálódása a térről és az időről rendkívül tanulságos. Augustinusnak a *Confessiones*-ében (XI. könyv, 14. fejezet) olvasható szavai keltették fel a figyelmét: „Mi tehát az idő? – Ha senki nem kérdezi tőlem, akkor tudom. De ha valaki kérdezi, s meg kell magyaráznom, akkor nem tudom.” Azután a Leibniz-Clarke-levelezés mélyítette el benne a kérdést: „Ha nem volnának teremtmények, a tér és az idő is csak Isten ideáiban léteznének” – érvelt Leibniz. Arisztotelész újragondolását több szempontból is elvégezve jutott a két kategóriához mint „transzcendentális idealitáshoz” (KANT 1781: 26–29), ugyanakkor még harmadik kritikájában is azt írta, hogy „az általános időtan nem biztosít úgy elegendő anyagot egy egész tudományhoz, mint a tiszta tér tan (geometria)” (KANT 1799: 118). – A kérdést alaposan taglalja: MARTIN. A magyar szakirodalomban: TENGELYI 1988: 71–87.

⁵ E tanulmányom előzményei: REISINGER 2004; REISINGER 2005; REISINGER 2010, 2020; REISINGER 2016; REISINGER *Bibliai kronológia* (Megjelenés előtt).

⁶ Protagorasz (i. e. 481–411) görög szofista filozófus elhíresült mondása, mely töredékeiben maradt ránk. Lásd MÜNZ.

azon alapuló gyakorlatot, vagy isteni mértékhez, melyet nem csupán a *Biblia* hangoztat,⁷ hanem az előbb idézett görög hagyomány egyik korábbi kiválósága, Hérakleitosz híres három szóba – éthosz antropo daimon – tömörített meghatározásával?⁸ Miért tette a költői megszólalást maga a legnagyobb tartott 20. századi gondolkodó, Martin Heidegger messze a filozófiai megszólalások elé, a Hölderlini versorra hivatkozva: „Költők által épül csak igazán maradandó?”⁹

Másrészt azért vetjük előre a maradandó költői vallomásokat, mert minden gondolkodó embert szeretnénk bevonni a közös eszmélkedés menetébe, s erre a rövid, velős költői beszéd¹⁰ meghallását célravezetőbbnek tartjuk, mint a jóval nagyobb szakértelmet követelő és gyakran a szellemi zabhegyezésbe vesző filozófiai beszédet, melyre az utolsó figyelmeztetést Wittgenstein koppanós mondatai képezték mintegy koporsó-beszögelésként.¹¹ Blaise Pascal

⁷ Bibliai igék a mérték megválasztásáról: Jn 17:17, Mk 12:24, Ésa 34:16, 55:8-11, 5Móz 6-9, Jel 22:18-19. stb.

⁸ Bár Protagorasz előbb idézett mondását Hérakleitosz panta rei (minden mozog) tanával is összhangba szokták hozni, az efézusi bölcselő meglátásunk szerint a szigorú mérték (logosz) felfogását vallotta. E három szavát a magyar fordítások – Kerényi Károly, Hamvas Béla – nem értelemszerűen adják vissza, mint Martin Heidegger, aki külön is figyelmeztetett a három kifejezés archaikus értelmére: a daimón a régiségben 'Isten', az éthosz pedig a pásztorvilágban 'tartózkodási hely', ahol a nyáját szem előtt tarthatták. Így a mondat körülírással: 'Az ember annyiban ember, amennyire Isten közelében él', vagy 'Az ember tartózkodási helye az Isten'. [...»éthos antropo daimon«, sagt Heraklit selbst: »Der (geheure) Aufenthalt ist dem Menschen das Offene für die Anwesenung des Gottes (des Un-geheuren)«" (HEIDEGGER 1947: 119)].

⁹ A részlet Hölderlin *Andenken* című verséből való: „Was bleibet aber, stiften die Dichter”. – Tandori Dezső fordítását kissé gyengének tartjuk: „De ami marad, az csak költők műve”. „[...] Im Wissen um die Endlichkeit kann einzig der Dichter das Andenken als etwas Bleibendes stiften” (HEIDEGGER 1992b).

¹⁰ A beszédfajták – hétköznapi, stilizált, retorizált, poétizált beszéd – között az utóbbit tartjuk a legkifejezőbbnek. Lásd NÉMETH G.

¹¹ „Amit egyáltalán meg lehet mondani, azt meg kell mondani világosan, amiről pedig nem lehet beszélni, arról hallgatni kell” (WITTGENSTEIN 111). – Egyébként ennek szellemében az idő kérdésének tudományos megválaszolása is eleve kudarcra van ítélve, mert sem a semmiből való teremtés (creatio ex nihilo), sem az örökkévalóság fogalmával sem a fizika, sem a filozófia nem tud mit kezdeni. E fogalmaknak a Biblia akkor is tartalmat ad, ha – kétségtelenül – elfogadása hitet feltételez. Lásd: 1Móz 1:1-3, Róm 4:17, Zsid 11:3, Mt 8:8-13.

nak, ennek az európai filozófiai hagyományból több tekintetben is kilógó és mégis meghatározó gondolkodónak komoly intelmei szerint¹² nem ellentétek képzését vagy (látszólagos) megoldását tekintjük célunknak, hanem a közös gondolkodásnak lépésről lépésre haladó és minden újabb lépésnél kölcsönösen egyeztetett előrehaladásában hiszünk. Hogy azonban ez sziszifuszi fáradozás ne legyen, az igazi költői beszéd gyorsaságához folyamodunk.¹³

Harmadrészt stílárisan sem az értekező próza tanulmányi-dolgozati formáját tartjuk legkönnyebben befogadónak, hanem az esszéisztikus, természetesen eredeti montaigne-i vagy Francis Bacon-i alakmása szerint, kellő jegyzetapparátussal a tarsolyában, de sohasem felhígított jelenkori állapotában. A magyar könyvészetben ragyogó elődökre tekinthetünk vissza Berzsenyi Dánieltől Arany Jánoson át Babitsig,¹⁴ Kemény Zsigmondtól Péterfy Jenőn át Fülep Lajosig,¹⁵ külön is kiemelve Pilinszky János kisesszéit.¹⁶

Hosszúra nyúlt megokolásunkat remélhetőleg messze meghaladják most már az idővel kapcsolatos költői megnyilatkozások. Tanácsos ezek sorát egy-egy nemzeti költészet leghíresebbnek tartott darabjaival kezdenünk.

Ha például egy francia literátus embert megkérdoznénk, számára a 800–900 éves francia költészetből mely verssor idéződik fel szívenütő üzenetként, bizonyára Lamartine-t idézné: „Oh temps, suspends ton vol!”¹⁷ Ha ilyen messzire nem mennénk, egy román vagy romániai magyar versértőt faggatnánk – megtettem magam is pár éve –, bizonyára Tudor Arghezi *Testamentumát* említené, vagy Eminescu *Glosszája* mellé tenné le voksát. A sort folytathatnánk tovább – és milyen szép is lenne, ha az egyre elvaduló emberiség körében ilyen sorokat folytató könyvek jelennének meg, és nem egymásra irányuló sorozatlövések harctereken, gazdaságban, kultúrában...

No de félre az álmodozásokkal, lépünk sietve a mindössze 400–500 éves magyar költészet mezejére, ha már elhagytuk szomszédunk 300–400 éves megnyilatkozásait.¹⁸

¹² Pascal *Les Pensées* (Gondolatok, 1669) című posztumusz művének a vita helyett az egyeztetően előrehaladó gondolkodási stílusát részletesen elemzi PRANCZ.

¹³ Lásd Arany János *Intés* című költeményét!

¹⁴ Berzsenyi Dániel: *Poétai harmonistica*, ARANY; BABITS 1978.

¹⁵ Kemény Zsigmond: *Forradalom után*, PÉTERFY; FÜLEP.

¹⁶ PILINSZKY 1984, válogatásban, PILINSZKY 2013.

¹⁷ Lamartine: *Le lac*. „Állj meg, szárnyas idő!” (Szabó Lőrinc fordítása).

¹⁸ A román költészet egyébként rendkívül gazdag ilyen típusú versekben a Mioricától Lucian Blaga *Muzika venturului* (A szél muzsikája, Áprily Lajos fordításában) című költeményéig.

Füst Milán az egyik legszebb magyar versnek nevezte Berzsenyi *A közelítő tél* című költeményét.¹⁹ Lamartine-hoz hasonló híres sorai: „Oh, a szárnyas idő hirtelen elrepül, / S minden míve tűnő szárnya körül lebeg! / Minden csak jelenés; minden az ég alatt, / Mint a kis nefelejcs, enyész.”²⁰ Ez valóban nagyszerű antológiadarab, s hozzá hasonlókat, ha nem is ennyire kidolgozottakat, még találnánk a honi földeken. Csak Babitstól egyedül: „Miért a végét nem érő idő?” (*Esti kérdés*); „Ó, te jövő, aki jössz, és senki se tudja, hogy itt vagy, / Jössz, és senki se lát, jössz sűrű fátyol alatt, mit hoztál / idegen, mit, mit viszel el?” (*Május 23 Rákospalotán*); „Mint makacs ellenség, a ravasz jövendő / fölégett mezőkön lassan vonul vissza / kinceit mind messzebb rejti ő, / míg végülis inkább a kútba hajtja...” (*Olyan az életünk...*); „Mily kicsi minden emberi történés” (*Mint különös hírmondó...*).

De ne keressünk ebből a rendkívül gazdag – szélességében-mélységében sajnos mindmáig feltáratlan és így kiaknázatlan lelki-szellemi kincstárból –, ezekhez mérhető gyöngyszemeket. A legeslegértékesebbeket emeljük fel, melyek nem értek bele antológiákba, vagy még ezzel is elkerülték a méltó figyelmet.

Ilyen Arany János *Toldi estéjének* (VI. 27.) az egyetemes és az egyéni időt megvilágító két sora: „Dejszen ami elmúlt az meghalt, elveszett – / Virrasztója is úgy jár: az emlékezet.”

Ez a két verssor valóban megállít, sőt le is cövekel. Ahogy a német nyelv nevezi a költészetet – Dichtung, azaz sűrítmény – Aranynak ez a két sora. Régies, (paraszti) tájnyelvi felütését, a „dejszen”-t ma már alig használjuk. Szótárak szerint ’Mentő vagy fenyegető bizonyítást, erősítést fejez ki, némi nyomatékkal.’²¹ Arany 1848-ban – nagy idők forgatagában született, s akkor ki sem adott – elbeszélő költeményében az öregedő Toldi mondja ezt a barátjának nevezett királynak, innen a parasztból a főúriba forduló nyelvi jelenség, finoman érzékeltetve, hogy senki sem kerülheti el e világon sorsát...

De miért hoz az idő elmúlást, s abban is a legrettenetesebbet, a halált? Miért a későbbi heideggeri szóhasználattal *Sein zum Tode* az emberi lét? S miért ennek a szörnyűségnek mintegy allegorikus Hóhéra, Bitója – az idő? Az egyéni életünkben igenis véget érő idő, a történelemben látszólag végeérhetetlenül a sírgödörökbe taszító idő, úgy, ahogy azt néhány évvel a *Toldi estéje* után Petőfinék, Aranynak is nagy mestere kifejezi: „Mint a földmivelő

¹⁹ FÜST.

²⁰ A magyar költészet legnagyobb műveinek tematikus feldolgozását a *Világszem* című (I–II. Sola Scriptura, 2014–2015) antológiában és annak értelmező anyagában kíséreltem meg.

jól munkált földbe magot vet / S várja virulását istene s munka után / Úgy a sírokkal felszántott földbe halottait / Hordja koronként a végtelen embe-
riség. / És haloványan a dús a szegény és a koronás fők / Mennek alá, víg bús,
balga, mogorva vegyest.”²²

Arany sorai az idővel kapcsolatban a halál egyetemes uralmát sugallják, hiszen az először elhangzó „meghalt”-ra mintegy újra rákoppint az „elmult”, s azután még kérlelhetetlenebbül az, ahogy az emlékezet halálát, elmúlását is hozzáteszi, a Kölcsey által fordított híres Szapphó-vers felütéséhez hasonlóan: „Emlékezet nem fog maradni felőled a halál után / Nem fűztél rózsalom-
bot piériából homlokodra...”²³

A halál tehát az elefánt az idő porcelánboltjában, mely mindent tönkre-
zúzott. Jött persze utána egész elefántcsorda is: fájdalmak, szenvedések, ku-
darcok, megalázások formájában. Sem az idő, sem az emlékezet nem képes
erőt venni rajtuk. Gyökerében a görög–római, azon belül is a sztoikus elgon-
dolásokból táplálkozik Arany János két verssora, miként egész költészete is,
hiszen Toldi Miklós az ő fő-fő alteregója, szócsöve, a paraszti (hajdú) és a
magaskultúra e tekintetben egyesítő szándékával, ahogy szintén e művében
írja: „Mert ha gyalu nélkül bunkósbot az elme / Gyakran kétélű tör lesz az
kiművelve.”²⁴

Arany szkepticizmusa jelzi az időszemlélet megoldatlanságát. S ezért há-
lásak lehetünk neki. Az időnek – hamleti szóval szólva – kikökönt valóság-
gát ugyanis csak az örök életbe való visszatalálás állíthatja helyre. Sem Arany,
sem az utána mindmáig tartó időszakok nem ebbe az irányba indultak el sem
a közgondolkodásban, sem a művészetben egyetemes elszánással és erővel.
Nagy művek ennek ellenére is születhettek, de igazában megrendítőek aligha.
A tragikus világlátást az elégikus háziasította, az időn uralkodó halál egyre
inkább az élet végső kilátástalanságát sugallta, ugyanakkor fedte is el, a kö-
vetkező évszázad már az *Ének a semmiről* költőjéé, akinek versei az egyébként
addig is nagyon gazdag magyar költészetbe újabb nyelvi gazdagodást hoztak:
„Beh jó nekem, hogy nem kell élni, / csak az üllőre ráalélni, / engedni szépen,
mit se tenni, / csak fájni így és várni, lenni.”²⁵

²¹ CZUCZOR–FOGARASI.

²² Vörösmarty Mihály egyik legutolsó költeménye ez az epigramma: *Mint a földművelő...* Ehhez kapcsolódik legutolsó műve is: *Fogytán van a napod...*

²³ Sappho rövid versének később számtalan hasonló párdarabja lett a költészetben, de a prózairodalomban is, Horatius *Exegi monumentum*tól Pascal *Le dernier acte est sanglant*-jáig.

²⁴ Toldi estéje, V. 12.

²⁵ Kosztolányi Dezső *A vad kovács* című költeményéből.

Nagy(szerű) magyar verseket idéztünk az időről, Shakespeare – „kizökkent az idő; – ó kárhozat. Hogy én születtem helyre tolni azt” – dallamára.²⁶

A bevallott megoldatlanság emberi magasan forduljunk most a *Könyvek könyvéhez*.

KRONOSZ ÉS KAIROSZ – A BIBLIA KÉTFÉLE IDEJE

Az arisztotelészi kategóriákban az „idő” mellé legszorosabban kívánczó fogalom a *Biblia* szerint a „minőség” lenne. A bibliai tanítás szerint ugyanis azzal, hogy az örök életre teremtett ember a teremtés jó rendjébe beengedett Rossz által halandóvá vált, minőségileg más létformába lépett át. Az örökkévalóságra beállított időt összezúzta a másokért élés törvénye helyett a magáért élés törvénye, mely leépüléshez és megsemmisüléshez vezet. A bűn bibliai meghatározása matematikai pontossággal hol igazságtalanságnak, hol céltevesztésnek, hol törvénytelenységnek nevezi ezt a szeretettel ellentétes életelvet.²⁷ Jézus Krisztus ezt a torzulást hazugságként és embergyilkosságként minősíti.²⁸ A Rossz világunkban való megjelenése minőségileg átalakította az időt egyéni és történeti vetületében egyaránt. A jót, bármily tartós is, a bűnbeesés óra látjuk kérészéletűnek, a rosszat pedig, bármily kurta legyen is, felejthetetlenül hosszadalmasnak, vagy létünket erőteljesebben meghatározónak. Az idő tehát felborult, nem magától, hanem a rossz megjelenése folytán. Amit Henri Bergson a 19–20. század fordulóján a *le temps* (az idő) és a *la durée* (tartam) kettősségével jelölt, mint a külső, kronometrikus és a belső, tudatunkban leképezett idő szembeállításával, voltaképpen csak laicizált változata a *Biblia* által régóta szóba hozott kronosz–kairosz ellentétének.²⁹

A bibliai iratok közül ezt a felfogást először az a nagy hatású s máig sokféleképpen vitatott könyv szólaltatja meg, melyet sem apokrifnak, de még antilegomenának³⁰ sem nevezhetünk, mégis megannyi támadás keresztútjében áll: a *Prédikátor könyve*, a *Kobelet*. Ebben bölcs Salamon keresetlenül kimondja, hogy a Rossz által felfogatott, „kizökkent” idő aláasta a földi lét, az emberi élet értelmességét. Ez a könyv refrénként visszatérő kifejezése, a „hiábavalóság, minden hiábavalóság”³¹ feljajdulása mindvégig fenntartott, soha

²⁶ Shakespeare: *Hamlet*. I. 5. – Arany János fordítása.

²⁷ 1Jn 3:4., 5:17, Róm 3:20/b.

²⁸ Jn 8:44.

²⁹ Lásd a 4. jegyzetet, illetve 1Thessz 5:1–10., Préd 12:1 és sk.

³⁰ Antilegomena, vagyis egyesek és zsinatok által vitatott könyv összesen négy található az *Ószövetségben*: *Eszter*, *Példabeszédek*, *Énekek éneke*, *Ezékiel*; a többi homologoumena, sohasem vitatott, és ezek közé tartozik Salamon *Prédikátora*.

³¹ Préd 1:2, 2:12,16,18,20,22,24,27, 4:1–4,7,8,16, 11:8, 12:2,10.

nem szűnő mondanivalója. A kétféle időt, időérzékelést rendkívül hatásos és tömör mondatokkal ragadja meg, mint például, hogy Isten „adta az örökkévalóságot az ember elméjébe”, „egyenest teremtve az embert, de az keresett sok kigondolást”, s így „az egyenetlen meg nem egyenesíthető és a fogyatkozás meg nem számlálható”.³² A kronometrikus idő mechanikussá torzulását szemlélteti a sokat idézett és félreértett 3. fejezet, míg Pásztornak nevezve a Megváltót a krisztusi megoldás szólal meg a 12. fejezet több megfogalmazásában.³³

Dávid, Salamon édesapja is „merő hiábavalóságnak mond minden embert, akárhogy áll is”.³⁴ Habakuk próféta a történelemről hallottot öt jajmondásában ugyanezt ismétli: „A népek a tűznek építenek és a nemzetek a hiábavalóságnak fáradoznak.”³⁵ Nem más Pál apostol állásfoglalása sem a meghatározóan fontos Rómabeliekhez írt levelében, így fogalmazván: „Mert a teremtett világ hiábavalóság alá vettetett, nem önként, hanem azért, aki az alá vetette.” Van reménységünk azonban, folytatja, „hogya maga a teremtett világ is megszabadul a rothadandóság rabságától az Isten fiai dicsőségének szabadságára”.³⁶ De még az egyik legelső keresztény irat, Jakab levele is a Prédikátort visszhangozza, az ószövetségi héber *hebel* ('lehelet, pára, hiábavalóság') kifejezést görögre fordítva: „mert micsoda a ti életetek? Bizony pára az, mely rövid ideig látszik, azután eltűnik...”³⁷

Nem csupán salamoni borúlátás vagy józanság a hiábavalóság emlegetése tehát, melyet (nem a korai, hanem) a kései sztoicizmus a *Biblia* tanításaiból kiszakítva és egyoldalúvá téve a zászlajára tűzött mind az európai gondolkodás, mind pedig a költészettörténetben Spinozától Simone Weilig, Corneille-től Gottfried Bennig, s amelynek a magyar költészetben eszmeileg vitatható, ugyanakkor esztétikai minőségében párját ritkító remeke Kölcsey Ferenc *Vanitatium vanitasa*.

A Rossz világba engedése óta – Jézus Krisztus szavai szerint – „Sátán a világ fejedelme”.³⁸ Az Isten által teremtett élet minőségileg megváltozott. Az idő is egészen mássá alakult. Döntő csapást a bűn végső következménye, a halál mért rá, de az addig tartó évek nagyobb része is „nyomorúság és fáradtság” lett a híres mózesi zsolttár szavai szerint.³⁹ Az örök élet az emlékezet és a reménység tárgyává zsugorodott, elvesztette hétköznapi valóságát. Ahogy Pilinszky

³² Préd 3:11/a, 7:29, 1:15.

³³ Préd 12:11-6, különösen 13.

³⁴ Zsolt 39:6.

³⁵ Hab 2:13.

³⁶ Róm 8:20-23.

³⁷ Jak 4:14.

³⁸ Jn 14:30.

³⁹ Zsolt 90:10.

Apokrifja kifejti: „Valamikor a Paradicsom állt itt. / Félálomban újuló fájdalom: / hallani óriási fáit!” A születéstől a halálig minden-minden más előjelet kapott. A társadalmi életben a „homo homini lupus” [’ember embernek farkasa’] jelenségét a Prédikátor így írja le: „Azt is láttam, milyen sok elnyomás történik a nap alatt. Láttam azok könnyhullatását is, akiket nyomorgattak, és nem találtam vigasztalóikat... Ezért boldogabbnak mondtam a halottakat, mint az élőket, akik még élnek, de mindkettőnél boldogabbnak azt, aki még nem lett, és nem látta azt a gonosz dolgot, ami a nap alatt történik.”⁴⁰

A *Biblia* legmeggrázóbb igéihez ereszkedtünk alá.⁴¹ Természetesen költői túlzás az a megfogalmazás, hogy aki még nem létezik, az boldogabb annál, aki már meghalt, vagy még inkább annál, aki most él. Hiszen a nemlétben nem dönthetünk létbejutásunkról, s ha többet fontolhatnak meg azok, akik – Weöres Sándor *Ábrahám áldozásának* kifejezésével – „nemlévőt a létbe rántanak”, ők sem gyaníthatják, minemű ember lesz utódaikból. Az ilyen nyelvi kifejezések azonban nem véletlenek és nem is ritkák a *Könyvek könyvében*, sőt, maga Jézus ad rájuk csattanós példákat!⁴² A világ, az élet minőségének megváltozása ugyanis a nyelvet, a kifejezésmódot is érinti. „Gazverte kert a világ” – hogy ismét szállóigévé vált hamleti kifejezést használjunk, a költészet legmagasabb, shakespeare-i csúcsairól.⁴³ Hogyan fejezheti ki kellőképpen az értelem az értelmetlent, milyen üzeneteket adhat az örökkévaló Isten az idő börtönébe zárt embernek? Kétségkívül jelentős kérdések. Az „örökkévalóság” legfeljebb a képzelet számára megragadható valamiképpen, a tól-tól az ig-ig-et latoló gondolkodás számára semmiképpen. Petőfi az „örökkévalóság tengerén” szinkdochéjával próbálja közelebb hozni (*Szép napkeletnek...*), József Attila pedig így: „Ifjúságom e zöld vadont / szabadnak hittem és öröknek” (*Talán eltűnök hirtelen...*).

Miközben a világ kronometrikus ideje az értelmetlenségek garmadáját termeli, Isten egy más minőségű időt képez az egyes ember rosszból való kiemelésével és az emberi történelem célba juttatásával. A kronosz és a kairosz egymás mellett futó és sokszor egymásba ereszkedő útjának ellentétét az előbb idézett habakuki igék plasztikusan jelzik. Csak az első részt idéztük, most hadd adjuk folytatásával együtt: „A népek a tűznek építenek és a nemzetek a hiábavalóságnak fáradoznak. Az Úr dicsőségével azonban betelik a föld, amiképpen a folyamok megtöltik a tengert.”⁴⁴

⁴⁰ Préd 4:1-4.

⁴¹ Lásd még Jób 7. és Jer 20. fejezeteit!

⁴² Mt 26:24., Mk 9:42-50. Vö. Abd 1:16.

⁴³ Shakespeare: *Hamlet*. I. m. Magyar fordításokban még: „gyomverte”.

⁴⁴ Hab 2:13.

Világosan kell értenünk e költői megfogalmazást. A világ eseményei egymás után jönnek, nem sok értelmet hordozva magukkal. Amit felépít az ember, azt csakhamar lerombolja, hogy legyen újra építeni való, hogy majd fölénk szökvé újra lerombolhassa őket (Babits: *Az Isten és ördög...*, *Mint különös hírmondó...*). Schopenhauer erre hivatkozva próbálta a keleti ciklikus gondolkodást az európai (látszat)keresztény eszmerendszerbe ültetni, tanítványával, Nietzschével egyetemben, aki az általa „vulgarizált platonizmus”-nak hívott kereszténységet az örök visszatérés és a minden dolgok újragondolásának tanával kívánta felcserélni. E gondolkodók egyik hivatott magyar követője, Babits Mihály mondta, hogy a történelemnek szerint nincsen értelme.⁴⁵ A kronosz a ciklikus gondolkodást támogatja, a kairosz azonban a lineárisal áll elő, ami egyértelműen a bibliai megoldás.

Valóban nincsen értelem a ciklikusságban – sem a veszendő egyes emberi életnek, sem pedig közösségi létének és alakulástörténetének belülről, az emberi világból kitekintve. Ennek az értelemnek nyilvánvaló tagadását jelzi a maga közvetettségében a célelvűség, a teleológia, a finalista gondolkodás koronként ismételt feladása. A cél helyett elég az eszköz, ahogy Vörösmartytól (*Gondolatok a könyvtárban*) Madáchig (*Az ember tragédiája*) hirdeti: „Ez hát a cél és nincs vég semmiben? [...] A cél voltaképp mi is? / A cél megszűnt a dicső csatának. / A cél halál, az élet küzdelem. / S az ember célja e küzdelem maga.”⁴⁶

A Prédikátor 3000 éve leírta, hogy a belülről látott és megélt életnek nincsen értelme, hiábavalósággá vált, kilúgozta a Rossz. Értelmet az életnek s benne az életidőnek, az emberiség történelmének is egyedül külső, magasabb rendű értelem adhat, „akinek kegyelme jobb az életnél”.⁴⁷ Aki rendelkezik a létezés és benne az emberi élet tiszta felfogásával, s ezt romjai keretei között a gyakorlatban is győzelmesen bemutatja, tolhatja vissza a kikökkent időt az egyesek életében elfogadásával azonnal, a történelmében pedig szoros együttműködéssel a prófétai beszédet komolyan vevők gyarapodó sokaságával folyamatosan, évszázadról évszázadra. Egyedül Isten adhat – ha ugyan tud adni értelmet a kikökkent idő visszaállításával! Így a benne hívők minőségileg más – a forrongó világban is higgadt, nyugalmas életet élhetnek. Mert a bibliai gondolkodás beavató jellegű, minden lépésében megkívánja a teremtménynek Teremtőjével való együttgondolkodását, részvételét a bonyodalmak meg-

⁴⁵ Babits életművében többször is előfordul. Részletes kifejtése európai irodalomtörténetének *A világ mint akarat és képzet* című fejezetében (BABITS 1957).

⁴⁶ Madách Imre: *Az ember tragédiája*. XIII. szín.

⁴⁷ Zsolt 63:4.

oldásában. Ez a szintén salamoni – „akik engem szorgalmasan keresnek, / megtalálnak” – kívánalma, a *Hegyi beszédtől* is megerősítve.⁴⁸

Vizsgálódásainknak itt azonban el kell hagyniuk az egyéni élet színterét, hogy minden erőnkkel a történelem idejére s azon belül is most már nem zaklatott múltjára, annál is vékonypénzűbb jelenére, hanem jövőjére figyelhessünk. Van-e, lehet-e értelmet találni abban? Az egyéni életnél jóval inkább beborított zürzavarban? Létezik-e ezt a történelmet megvilágító külső fényforrás, melyet Petőfi Sándor sommásan „vérfolyamnak” nevezett (*Az ítélet*), vagy magunkra vagyunk hagyatva az emberi történelem hatezer éves őserdejében vagy modern, de annál veszélyesebb, félelmesebb alagútjában?

A BIBLIA IDŐSZEMLELETE – AVAGY KI A GYŐZTES?

Az összezagyvált és magyarázataiban – melyre sajnálatosan érvényes mindmáig a napóleoni mondás, hogy „A történelmet a győztesek írják”⁴⁹ – még inkább elködösített történelemben vajon találunk, találhatunk-e valami felismerhető, emberi ésszel legalább a gondolkodó kisebbség számára világosan értelmezhető vezérfonalat, mely emberi nemünk múltját össze tudja kötni a jelennel, és a jövőre nézve is megalapozott feltevéseket kockáztathat meg?

Az ókori görög kultúrában azért nem tekintették tudománynak a történetírást, mert túlságosan egyéninek, részrehajlónak, bizonytalannak tartották. A tudománynak mégiscsak ki kellene elégítenie a tárgyszerűség és a tárgyilagosság kívánalmait, eredményeit egyetemesnek kellene elfogadtatnia, igazságai megfogalmazása pedig nem csupán a vájtfulűeknek kellene hogy jelentsenek valamit. Történetírók voltak Hérodotosztól, „a történetírás atyjától” Thuküdidészen, Tacituson, Liviuson át Josephus Flaviusig, vagy még Ammianus Marcellinusig – maga a tudomány, a történettudomány azonban sehogy sem jött létre. Ezt a hagyományt – az elszigetelt, magányos vagy megfizetett történetírók sorát – folytatta a középkor Anonymustól Froissart-on át Bonfiniig. A történettudományt az iskolai oktatás gyakorlata hívta létre, így nem csoda, ha némi iskolásság hímpora maradt rajta mindmáig. Nemrég Romsics Ignác magyar történész kísérelte meg összefoglalni a történettudomány fejlődését *Hérodotosztól Harariig* című monográfiájában. Blikkfangos címénél is fájóbb azonban az a hiányossága, melyet a bibliai történelemszemlélet említetlenül hagyása jelent.

A *Biblia* a nagy ismeretlen – legalábbis a mai civilizációban. A *Der Bestseller ohne Leser* – ahogy egy róla szóló könyvcím mondja. Vagy egy másik:

⁴⁸ Péld 8:17. és Mt 7:7-8.

⁴⁹ Érdekes szállóige, melyet Napóleon után Churchillnek is tulajdonítottak, nem is szólva a toldásokról, melyek közül kiemelkedik a „...vesztesek vérével”.

*Der unbekannte Bestseller – Die Bibel.*⁵⁰ A felületesség mindig bántó, a tudományban azonban teljességgel elfogadhatatlan. Az emberiség könyvei között olyannyira nyomon követhető, a főcsapást hallatlan biztonsággal jelző, ugyanakkor népek múltjára is pontos tényeket érzékenyen felsorakoztató történeti mű a *Biblián* kívül keresve sem található. Ez a 66 könyvből álló iratgyűjtemény számol el egyedül az emberiség 6000 éves múltjával. Bár tárgya nem a kronosz ellenőrizhetetlen történelme, hanem a kairoszé, melyet a teológia „üdv történet”-nek is nevez, ennek felvázolása mögött felsejlenek „a világi történelem” kontúrjai is. A régebben lenézett *Biblia* történettudományi szerepére nézve Scheiber Sándor, a tudós rabbi állapította meg, hogy eljött az idő, mikor is a régészek a *Bibliával* a kezükben indultak ásatásaikra.⁵¹ Alig több mint száz év archeológiai és paleográfiai kutatásainak eredményéről számolt be egy újságírói, de komoly rendszerességről árulkodó könyv, az *Und die Bibel hat doch recht.*⁵²

Kevesen ismerik sajnos a *Biblia* történelemszemléletét, még kevesebben a saját történelmi szerepét profetikusan bemutató történelmi áttekintését az *Apokalipszis*ben.⁵³ Ennek a máig elnyúló ismeretlenségnek aligha találni természetes magyarázatát. A magát több ízben is isteni eredetűnek állító *Bibliát*⁵⁴ nemhogy nem kedvelte, hanem egyenesen üldözte, és ma is üldözi a világ, s benne meglepő módon a kereszténynek mondott liberális teológia D. Strausztól Wellhausenen át Bultmannig. Már Dante arról számolt be a 13–14. század fordulóján, az állítólagos keresztény kultúra csúcspontján, hogy „a Szentírást meggyalázzák / mellőzve vagy értelmét elterelve”.⁵⁵ A reneszánsz és a felvilágosodás képviselői nem kis meglepetésként még kesztyűsebb kézzel bántak vele. Az egyházi visszaéléseket a *Biblia* számlájára írták. Nem emberek vagy intézmények eltorzulása ellen szálltak síkra, hanem magával a teremtő Istennel – ahogy azt Reményik Sándor *Elkéstetek* című versében megrendítő

⁵⁰ Siegfried Meurer, illetve a Klaus Berger és Johanna Rahner szerkesztette könyvek.

⁵¹ RAPCSÁNYI 126.

⁵² KELLER.

⁵³ Jel 11:3-13-ban azért „a két gyászruhába öltözött tanúbizonyosság” az Ó- és az Újszövetség jelképe, mert küldetésüket a hatalmi kereszténység 1260 éves időszakában nagy nehézségek és üldözések közepette vitték véghez. A jelkép azonosításához maga Jézus Krisztus, az *Apokalipszis* szerzője (Jel 1:1) Zakariás könyve látomására (4:1-14) utal vissza.

⁵⁴ Egy könyv megítélésének legelső feltétele önvalomásának tudomásulvétele. Ez a *Biblia* esetében a következők: Ésa 34:16, Mt 4:4, 2Pt 1:16-21, 2Tim 3:16-17, Jn 17:17.

⁵⁵ Dante Alighieri: *La Divina Commedia*. 3. *Paradiso*. XXIX. ének. – Babits Mihály fordítása.

őszinteséggel magára nézve is megvallotta. Az újkor felé haladva a *Könyvek könyvének* sorsa egyre mostohább, jóllehet prófécia szól a történelmi végidőben bekövetkezendő felmagasztalásáról.⁵⁶

Ezek a támadások nem csupán a belőle áradó erkölcsiségnek szólnak, hanem az abból következő ember-, világ- és történelemszemléletnek is.

A szinte valamennyi tudományt elárasztó fejlődéstudomány szemben a *Biblia* antievolucionista szemléletet képvisel. Az emberiség történelme nem fejlődés, hanem hanyatlás, és azért nem vezetett még eddig katasztrófához, mert a *Jelenések könyve* 7. fejezetének angyalai tartóztatják vissza a pusztító szeleket.⁵⁷ A *Biblia* hirdeti mindenki másnál határozottabban, hogy nem lesz atomháború, bár az emberiség folyvást ennek szakadékai szélén táncol.⁵⁸ A *Biblia* közli az elmúlt 2600–2700 éves időszak világhatalmait, szándékaiq feltüntetésével.⁵⁹ Ökológiai leépülés, tömegmozgalmak elszabadulása, az egyre erőszakosabbá váló hétköznapok látványa, az egyházi és politikai erők középkorhoz hasonló egyesülése: mind-mind a *Biblia* reflektorfényében, az emberi figyelem és cselekvés helyes irányba vezetésének szándékával.⁶⁰

S ez a mentő szándék is immár 3000 éve jelzést kapott a *Prédikátor könyve* megrázó hasonlatában: „Mert nem ismeri az ember a maga idejét. Mint a halak, melyek megfogatnak a gonosz hálóban, vagy mint a madarak, melyek megfogatnak a törben, úgy fogatnak meg az emberek is a gonosz idején, amikor az eljő reájuk hirtelenséggel.”⁶¹ A *Biblia* tehát nem a kíváncsiság kielégítésére sorakoztatja fel történelmi jövendöléseit. Nem azért, hogy „amit megnyernek kíváncsiságból, azt elveszítsék büszkeségük miatt” – ahogy Augustinus mondta.⁶² Célja az ember felkészítése a mind zaklatottabbá váló jövőbeli események legyőzésére, hiszen „olyan nyomorúságos idő lesz, amilyen nem volt, mióta nép kezdett lenni a földön, s nem is lesz soha.”⁶³

⁵⁶ Ámos 8:11-13, Jel 11:12.

⁵⁷ Jel 7:1-4.

⁵⁸ Dán 2:34., 45.

⁵⁹ Dán 2., 7., 8., 11., Jel. 13., 17-18. fejezeteiben.

⁶⁰ A legfontosabb próféciaq az ökológiai katasztrófára nézve az Ésa 24., Hós 4., Jóel 1. és a Hab. 3. fejezeteiben olvashatók el, az *Újszövetség*ben pedig Mt 24., Jel 11. és 15-16. fejezetekben. A társadalmi vizályokról a 2Tim 3:1-5. Mt 24:28-42. összefüggésben az 1Móz 6., Zsolt 2., 46. és 67. fejezeteivel. A legborzasztóbb látomás a Jel 17. fejezete a vallási és a politikai erők világszerte bekövetkező összekapcsolásáról.

⁶¹ Préd 9:14.

⁶² „Quod curiositate cognoverunt superbia amiserunt.” Idézi Pascal 207.

⁶³ Dán 12:1-2.

Arany János sokat érő történetfilozófiai megállapítása ismét paraszti egyszerűséggel mondja: „Ő az emberiség története szomorú egy tanulmány” (*Gondolatok a békekongresszus felől*). Ezt a „tanulmányt” azonban a *Biblia* fel-emelővé teszi. Nem a sokszor szánandó vagy egyenesen felháborító emberi, hanem a mentésére siető isteni cselekvés miatt. S itt kell megemlékeznünk arról a felséges és megrázó látomásról, mely az *Apokalipszis* 4–5. fejezetében található.

A látomásban az emberi történelmet hét pecséttel lepecsételt könyvtetkercsét tartja kezében a mennyei trónszéken ülő Atyaisten, kézzelfogható, mégis kimondhatatlanul tiszta és lenyűgöző háttérrel, és e jelenet angyali és emberi szereplőitől övezve. Szózat hangzik el, hogy ki lenne méltó a hétpecsétetes könyv feltörésére. Azonban senki, sem az angyalok, sem a földi lények nem méltók rá – de még ránézésére sem. Ekkor a jelenetet szemlélő János apostol kétségbeesve sírni kezd. Zokogásba tör ki az emberiség történelmének kilátástalanságán és megoldhatatlanságán. Ekkor azonban vigasztaló újabb szózat hangzik: „Ne sírj, mert győzött a Júda nemzetségéből való oroszlán...” Ő méltó, azaz erkölcsileg alkalmas a pecsétek felnyitására. János apostol ekkor felkapja tekintetét, de nem oroszlánt lát, hanem bárányt, de azt is megöletten.

Ezzel a jelképütköztetéssel hozza tudomásunkra a *Szentírás*, hogy Isten szemében ki alkalmas arra, hogy az emberi történelem rejtélyét megoldja. Hogy a kronosszal szemben a kairoszt felmutassa. Egyedül az, aki életét is odaáldozta a tőle elfordult, vele szemben fellázadt teremtményéért. Jézus Krisztus az egyedüli megváltó személy. Ő a maga látszólagos vereségével – mert két köztörvényes bűnöző közé felfeszítve mi más a Golgota emberileg, mint súlyos kudarc, vereség? – vívta ki a jogot, lett méltó a történelem Isten által előhozott kérdéseinek megoldására!

Ugyanakkor ez a bevezető látomás előkészíti az ezután soron következő gyors látomások megválaszolását arra a kérdésre: Ki a győztes?

Akik erővel és hatalommal győztek, s azután a történelmet is ők írták? Vagy ellenkezőleg, azok a győztesek Isten és a hívő emberek szemében, akik az igazságért életüket is feláldozták? Akik a megöletett Bárány hitével követték őt?⁶⁴

Az erkölcsi szempont itt kér utat a történelem értő magyarázatához, jelezve, hogy bármely történelmi helyzetben megkerülhetetlen az Isten törvényeivel való szembesülés! Isten szemében nem feltétlenül azok a győztesek, akiknek „neve büszke nyomokban / a történetírás lapjain égve ragyog” (Vö-

⁶⁴ Jel 4-5. fejezetének részletes szövegmagyarázatát lásd VANKÓ.

rösmarty: *Forget not the field*). Ennek jegyében kell megértenünk a *Jelenések* 6:1–8:1 közötti látomásokat!⁶⁵

Kiterjedt és mélységes jövődölésekkel van dolgunk, alapjaikban és felépítményeikben egyaránt. Ezért most tartsunk rendet, és lépésről lépésre vessük fel az idekívánkozó kérdéseket. Legelőször is azt, valóban ura-e Isten az elszabadult emberi történelemnek? Hogyan képes látni a jövőt, s ugyanakkor minden ember szabadságát is biztosítani? S nem amolyan delphoi vagy dodonai jóslatok a bibliai próféciaik?

ELŐRELÁTÁS ÉS ELRENDELÉS MÁS LÁTNI ÉS AKARNI – NEM JÓSLAT, HANEM JÖVENDÖLÉS

Amik a bibliai próféciaikkal egyáltalán szóba állanak, de elfelejtenek az alapjukat biztosító teodiceával⁶⁶ foglalkozni, bibliai kifejezéssel élve nem kősziklára, hanem homokra építenek. Nem lehet szem elől téveszteni, hogy mind az Ó-, mind pedig az *Újszövetség* világosan közli, hogy Isten rendelkezik a jövőbe látás képességével: „ami lelketekben készül, én tudom” [...], „Tudja az Isten öröktől fogva minden ő cselekedeteit”.⁶⁷ A dolgok rendje először a predesztináció tisztázására kell hogy irányítsa a megértésre vágyó figyelmet.

Ismerjük e téma buktatóit. Azért sem szabad megijedni tőle. A keresztény gondolkodás történetében Pelagius, Augustinus, Luther és Kálvin művei jegyzik a predesztinációs viták gócpontjait. A *Biblia* bőséges útmutatással szolgál, hogy ezt a tanítását is helyesen értsük. Ha az alapokat rögzítjük, házunk bizton felépül. A ködök eloszlanak, a látókör kitisztul.

Mint oly sok más bibliai probléma megoldásának elvételése csupán arra vezethető vissza, hogy a kutató elme nem gyűjtött egybe mindent a jézusi „visszont meg van írva” vagy „az Írás fel nem bontható” figyelmeztetése szerint.⁶⁸

Mert a *Szentírás* határozottan állítja, hogy „Isten akarata, hogy minden ember üdvözüljön, és az igazság ismeretére eljusson”,⁶⁹ mint ahogy azt is, hogy az Úr soha nem alkalmaz kényszert, vagyis a Szentlélek ezt a munkáját „nem

⁶⁵ A 4-5. fejezet bevezető látomása szinte ráhangol az itt említett részben bekövetkező pecsétek felbontásának azonosításához. Az értelmezésben sokat segítenek a színjelképek: fehér, vörös, fekete, halottsárga, melyek az őskereszténységtől a középkor végéig szemléltetik Jézus egyháza és a világ küzdelmét. Részletes írásmagyarázatát lásd: i. m.

⁶⁶ Teodiceai összefüggésekbe itt nem térhetünk bele, csupán jelezzük az istenkép és a jövőszemlélet szoros egymásrautalását a Jn 17:3 és a Hós 4:1 jegyében.

⁶⁷ Ezék 11:5/b, Apcsel 15:18.

⁶⁸ Mt 4:7, Jn 10:35/b.

⁶⁹ 1 Tim 2:4.

erővel, nem hatalommal” végzi.⁷⁰ Az ember annyira szabad, hogy Isten akaratának is ellenállhat, akárcsak az egyiptomi fáraó, az áruló tanítvány, Júdás, vagy mint a damaszkuszi út előtti Pál. Sok-sok földi lény él úgy, hogy „erőszakot cselekszik a lelkén, és Istent gyűlölve szereti a halált”.⁷¹ Isten azonban senki emberfiáról nem mond le, hogy a megjobbulás útjára vezesse, s így méltóvá tegye az örök életre. Mindhárom isteni személy rendelkezik a jövőbelátás képességével, de nem azért, mert erkölcsi kérdéseket hatalommal oldana meg, s akaratának véghezvitele után persze így magától értődően látná a jövőt, a maga céljai felé irányítva az embereket. Éppen ellenkezőleg: Isten nem akar és tesz, hanem először lát és tervet készít, s ha az ember együttműködik, mindig segítségére siet. Ha nem működünk együtt, az esetben „sem tehetünk semmit az igazság ellen, hanem csak az igazságért”,⁷² vagyis a szabad döntésével rossz irányt vevő ember cselekedeteit Isten más, a jó irányába képes „átfordítani”.⁷³

Mit lát előre Isten az emberben, ha az szabadon dönthet és választhat? Ugyanazt, amit egy jó szülő vagy bölcs felnőtt is (természetesen nem olyan tökéletesen, mint Isten, mégis valamiképp hozzá hasonlóan) lát és mérlegel. A *Biblia* pontos szóhasználata szerint Isten minden emberben azt látja, hogy az az ember mit szeret inkább: az igazságot vagy önmaga igazságát? A világosságot vagy a sötétséget? Mindezt Jézus adta tudtára Nikodémusnak ama nevezetes éjszakai beszélgetésük során.⁷⁴

Akinél Isten azt látja előre, hogy inkább a világosságot szereti, mint a sötétséget, tervet, végzést készít számára, hogy elérhesse az üdvösséget – ha kitartó marad az igaz és a jó iránti elkötelezettségében. A saját döntésükön kívül senki nem akadályozhatja meg őket nemes céljaik elérésében, akkor sem, ha akár az egész világ fordulna is ellenük. „Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk?” – mondja ki Pál apostol, aki e kérdéskört beható vizsgálatnak veti alá a Róma-beliekhez írt levelében.⁷⁵ Majd ezután rátér azokra, akiknél Isten előre látta, hogy nem az igazságot fogják inkább szeretni, hanem a hazugságokat. Róluk

⁷⁰ Zak 4:6/b.

⁷¹ Péld 8:36.

⁷² 2Kor 13:8.

⁷³ A bibliai szakkifejezések (terminus technicusok) sorába tartozik az ’átfordítás’ vagy ’elforgatás’, amely Istennek azt a cselekedetét jelöli, mellyel megengedi a rossz elfajulását egy bizonyos határig – az egyéni és történelmi életben egyaránt –, majd szinte a teljes vereség mélységéből a győzelem váratlan csúcsára tereli az eseményeket: 1Móz 50:20, 1Sám 24:16, 1Kir 12:15, 18:37, Péld 22:23, 23:11, 31:9, 2Krón 10:15, Neh 4:4, 13:2, Jer 31:13 stb. A fogalom használata nélkül is: Bírák 4-5. fejezet, Jel. 16:12-16 stb.

⁷⁴ Jn 3:19.

⁷⁵ Róm 8:28 és sk.

sem mond le Isten, hanem még hathatósabban keresi meg őket a Szentlélek által. Még többet fog küzdeni értük, hogy a jó irányba forduljon életük. Ha nem fogadják el az isteni segítséget, elveszésükért csak magukat okolhatják, Istent és másokat, a körülményeket semmiképpen. Erről szól a folytatás, az idézett levél 9–11. fejezete.

A kérdéskör rövid felvázolásából is kikövetkeztethetjük, hogy Isten nem csupán megadja az embernek a szabad választást, hanem mindvégig biztosítja, örökdió is rajta. Mindenkió az lesz, ami szíve legmélyebb vágya szerint szeretne lenni – Isten segítségével, vagy nélküle. Mindezek figyelembevételével beszélt Isten jó előre az emberi történelem alakulásáról.

A *Biblia* szerint Isten mindvégig ura a Rossz által vargabetűre kényszerített történelemnek, mely azért nyúlik ilyen hosszadalmasra, mert Isten sem egyéneket, sem közösségeket nem kényszerít a jó irányba se. Hosszú tűrése párosul tehát előrelátásának bölcsességével. Kivárja a jó döntéseket, vagy ha azok mégsem születnek meg, a rosszakat is a kívánatos irányba fordítja. Isten nagy a nagyokban és az a kicsinyekben is. Kereszt- és hosszmetzetet képes egyesíteni egyesek és népek vezetésében.

Mivel a pillanatok mellett a folyamatoknak is ura, Isten szava, a *Szentírás* sosem jóslatokat, hanem jóvendöléseket tartalmaz. A jóslat vagy megtörténik vagy nem. Ismerjük a görög jósdák fufangjait a delphoi megvárakoztatásóktól (miközben felderítették a kliensek jövőbeli lehetőségeit) a dodonai – azóta közmondásossá is vált kétértelmű – jóslatokig (ha akarom vemhes, ha akarom nem).⁷⁶ A *Biblia* sosem él ilyenekkel. Mivel folyamatok áramlásában mutat rá összefüggésekre, a próféciák egyértelműen jóvendölések, melyek nem a jóslatoknak „vak tyúk is talál szemet” elve alapján működnek, hanem ok-okozati összefüggések szerint.

Ezeknek tipizálására törekszünk ezután, egymás mellé állítva a különféle bibliai jóvendöléseket.

A BIBLIA PRÓFÉCIATÍPUSAI

A preszókratikusoktól napjainkig számos gondolkodót és eszmeirányzatot idéztünk az időszeleléttel kapcsolatban. Ne felejtünk el említést tenni néhány szó erejéig a második missziós útján az athéni Areioszpágoszon epikureus és sztoikus hallgatói előtt fellépő Pál apostolról, aki arról az Istenről tett előttük tanúságot, aki „megszabta rendelt idejüket és ittlakásuk határa-

⁷⁶ A kérdéskör hatalmas irodalmának bárki utánanézhethet a Sybilla-könyvek, Nostradamus stb. könyvészetében.

⁷⁷ Apcsel 17:26. Vö. még az arisztotelési és kanti kategóriákról eddig mondottakat, illetve azok jegyzeteit!

it”.⁷⁷ Egészen filozófiai nyelven szólt, hiszen hallgatósága erre volt fogékony. A Thesszalonikabelieknek is „időket és időszakokat” említett.⁷⁸ A most következő megjelölések ugyan nem közvetlenül a *Bibliából* származnak, hanem jobbára a reformáció utáni protestáns teológia (mára már alig ismert és idézett) köréből,⁷⁹ amit jelölnek, az mind egytől egyig a *Könyvek könyvéből* származik. A *Bibliában* többféle prófécia típus van jelen.

1. NAGY TÁVLATÚ, MÁS NÉVEN PERSPEKTIVIKUS VAGY VÁZLATPRÓFÉCIÁK

A bibliai próféciaik az egyes könyvek keletkezésének egymásutánjában jelentek meg, majd idővel jól áttekinthető rendszert képeztek.

Már Mózes öt könyve, a *Tóra* tartalmazott főleg a zsidó nép életére vonatkozó próféciaikat (áldások és átkok, a királyság intézményének későbbi nemkívánatos megjelenése), a Numeriben és a Deuteronomiumban Róma későbbi világhatalmára történnek utalások az események előtt mintegy 13–14 évszázaddal.⁸⁰ A próféciaik zöme azonban jóval későbbi, az i. e. 7–6. századból való, Ámos öt látomásának és Habakuk öt jaj-mondásának 9–7. századi előkészítésével.⁸¹

A nagy távlatú próféciaik sorát azonban csak Dániel könyve nyitja meg a 7–6. században. Könyvében négy vázlatprófécia található a 2., 7., 8–9. és a 10–12. fejezeteiben. Ezek a későbbiek számára meghatározó jellegűek, hiszen rájuk épül Jézus Krisztus nagy apokaliptikus beszéde mint 5., Pál apostolnak a 2. Thesszalonikabeliekhez írt levelében adott perspektivikus jövőképe mint 6., azután pedig az Apokalipszis 1–3., 4–8:1., 8:2–11. s végül a 12–20. fejezeteinek újabb négy, tehát 7–10. vázlatprófécia. Mindent egybevetve tehát tíz nagy távlatot – egyenként 2600–2000 évet – befogó prófécia található a *Könyvek könyvében*, a szintén tízes számot magában hordozó Tízparancsolathoz hasonlóan. Meg lehet kockáztatni, ahogy a Tízparancsolat az erkölcsi rend alapja, e Tíz Vázlatprófécia a történelemnek tíz szempontból való hosszmetzeti bemutatása.

E vázlatpróféciaik jelentősége többrétű. Egyrészt nagy távlatban szemléltetik az emberi történelemnek az i. e. 7. századtól a vég idejéig történő alakulását. Másrészt a történelem előrehaladásában ok-okozati kapcsolatokat tárnak fel, miközben a világhatalmak egymásutánját az Ázsia–Európa–Észak-Amerika tengelyre helyezik. Harmadrészt, csak ritkán bocsátkozva részletekbe,

⁷⁸ 1 Thessz 5:1.

⁷⁹ Lásd VAUCHER 1921; VAUCHER 2006.

⁸⁰ Bálám negyedik prófécijában 4Móz 24:24, 5Móz 28:49–50.

⁸¹ Lásd Ámos 7–9. és Hab 2. fejezeteit!

a történelem főcsapását állítják elénk, gyors és hathatós eligazodáshoz segítve a sokak számára útvesztőnek tetsző emberi történelemben.

E vázlatpróféciaák nyolcvan százaléka tehát *Dániel* és a *Jelenések könyvében* található. *Dániel könyvének* mintegy a felét, az *Apokalipszisnek* pedig az egészét teszik ki. Meghatározói a következő prófécia típusoknak, melyek olyanok, mint a gerincéről leágazó bordák. Vagy más hasonlattal élve, a kabát kibélelései. Részletezésük messze meghaladná e vizsgálódás kereteit. Rövid szemrevételezésüket külön könyvben tettem közzé, tüzetes bemutatásuk több előadás-sorozat után is még kéziratban hever.⁸²

2. PILLANATKÉP-PRÓFÉCIÁK

Az előbbi tízzel szemben ezekből legalább 600 található a *Bibliában*. Pillanatképszerűen vetnek reflektorfényt egy-egy jövőbeli eseményre. Jézus Krisztus első eljövételére vonatkozott mintegy 150–200, a másodikra mintegy 350–400, tehát kétszeresen több az előzőeknél. Számuk meghatározását befolyásolhatja, ha egy-egy felvillantást különállóan egynek, vagy az adott kijelentésben többszörösnek veszünk. Példaként hozhatjuk fel az i. e. 8–7. században élt Mikeás próféta jóvendölését arról, hogy az emberiség Megváltójának Betlehemből kell majd megszületnie. Ugyanebben a kijelentésben azonban az is szerepel, hogy „származása öröktől fogva, eleitől fogva van” – ami már isteni eredetére is utal. Továbbá azt is állítja, hogy „uralkodó az Izraelen” és mindez „nékem” lesz, terveim szerint történik. Hány prófécia ez így most együtt Mikeás 5:2 versében? Négy – mert különböző dolgokat hoz tudomásunkra? Három, kettő vagy netán csak egy, ha összevonjuk, és egyben könyveljük el őket mint a Jézus Krisztus személyére vonatkozó megannyi kijelentéseket?

Számuk óriási, mindegyik típust felülmúló. Isten rövid és gyors bevilágításai történelmünk egy-egy ismert vagy kevésbé ismert zezugába. Egyben bizonyítékai annak, hogy Isten nemcsak átfogóan, hanem minden részletében pontosan ismeri világunk megnyilvánulásait, nemcsak a múltra, a jelenre, hanem a jövőre nézve is! Hogy Jézus számárháton vonul majd be Jeruzsálembe, méghozzá „nöstényszamárnak vemhén”, hogy „köntösére sorsot vetnek” a keresztfa alatt kockázó katonák, hogy Jeruzsálemet néhány évtizeddel ezután egészen pontosan nem Titus, hanem felbőszült katonái, „egy következő fejedelem népe” fogja elpusztítani – e próféciaáknak akár egyike-másika, akár együttese meggyőző bizonyíték az isteni előrelátás valósága, még tovább menve, magának Istennek léte mellett.⁸³

⁸² Lásd az 5. jegyzetben!

⁸³ Vö. Dn 9:26/b; PASCAL 593., 705., 710. töredék.

3. IDŐI PRÓFÉCIÁK

Különlegesen bizonyító jelleget képviselnek az idői (kronologikus) jövődölések, melyek meghatározott évre vagy hónapra, sőt napra tartalmaznak isteni előrejelzéseket. A *Biblia* szerint Isten profetikusan, látomásban és gondolatihletésben közölte választott képviselői által üzeneteit. Idői próféciaik mindhárom csoportban találhatók. Számuk az egész *Bibliában* húsz körül mozog.

A legelső idői próféciát Noé (az özönvíz előtt 120 évvel – Gen 6:3), majd Ábrahám, a zsidó nép ősatya kapta arra a kérdésre, hogy az isteni elhívásakor megígért föld, „az Ígéret földje”, mikor lesz majd övé és utódaié: „És mondta az Úr Ábrámnak:”⁸⁴ „Tudván tudjad, hogy a te magod jövevény lesz a földön, mely nem övé, és szolgálatra szorítják, és nyomorgatják őket négyszáz esztendeig... Csak a negyedik nemzedék tér meg ide; mert az emoreusok gonoszsága még nem tölt be.”⁸⁵ Ezt a 400, illetve kibővített formájában 430 éves idői kijelentést István diakónusig és Pál apostolig többször is visszaidézik a későbbi iratok, vélhetőleg azért, mert teljesedésük „az igazmondó Isten”-t igazolta.⁸⁶ Egyben a Királyok I. könyvében (6:1) alapuló bibliai kronológiát az Ábrahám i. e. 1875-ös elhívása kezdeti idejétől fogva többszörösen is alátámasztják.⁸⁷

A harmadik idői próféciát József jelenti ki az egyiptomi fáraónak a hét bő és a hét szűk esztendőre vonatkozó profetikusan álmát megfejtve.⁸⁸ Az Ésaías prófétától jó előre megjövendölt fenyítő ítéletről csak a több mint fél évszázaddal később működő Jeremiás fogja kijelenteni, hogy egészen pontosan hetven évre terjed ki. Az Ezékiel prófétának adott 40, illetve 390 éves jövődölés (e sorok írójának legalábbis) nem teljesen világos.⁸⁹

Itt azonban meg kell állnunk. Az idői próféciaik bevezető részének végén ugyanis egy érdekes jelenség tűnik fel. Az, hogy az ezután jövődölésekben általános lesz, hogy az egyre nagyobb történeti időtávokat érintő jövődölé-

⁸⁴ Ábrahám eredeti neve Ábrám volt, melynek jelentése: ’magas atya, előkelő atya’. Későbbi, Isten által megváltoztatott neve ’sokaságok atyja’ jelentést hordoz.

⁸⁵ 1Móz 15:13 és 16.

⁸⁶ Tit 1:2. A 400 és a 430 év eltérése Ábrahám életének Ur-Kaszdimból való kihívása utáni mozzanatára utal. Vö. Apcsel 7:6, Gal 3:17.

⁸⁷ Mindmáig hatalmas a különbség a Biblia 1Kir 6:1 által rögzített i. e. 1445-ös kivonulásról szóló meghatározása és a 18. század végétől a francia Astruc, majd a német David Strauss, Wellhausen stb. képviselte történetkritikai írásmagyarázatnak az exodus időpontját 290–230 közé tevő felfogása között.

⁸⁸ 1Móz 41. fejezet.

⁸⁹ Jer 25:11. és sk.

sekben napok fogják jelölni az éveket, amit Ezékiel tudomására is ad Isten: „egy-egy napot egy-egy esztendőül számítottam néked”.⁹⁰ Egyfajta halvány rejtjelesség lép be a most már az egész világtörténelmet érintő idői próféciaák menetébe, egy ízben ezt azzal is tetézve, hogy háromféle számkombinációt alkalmaz egy hétszer (Dániel könyvében kétszer, a *Jelenések könyvében* pedig ötször) előforduló jövendölés esetében, mely a római pápaság középkori teljhatalmának idejét hol 3,5 évben, hol 42 (30 napos) hónapban, hol meg 1260 napban adja meg, mindhárom kiszámolása a 638-tól 1798-ig terjedő 1260 évet adja ki. (A császári és az egyházi Róma kétségtelen azonosítása magától Jézus Krisztustól származik – Máté evangéliuma 24:15 –, miként azt költők is felismerték, a szintén Jézustól adott *Apokalipszist* is több részletével a mátéi szövegrészhez kapcsolva.)⁹¹

Csak *Dániel könyvében* 12 idői prófécia található.⁹² Josephus Flavius szerint a zsidók ezért tartották különösen becsben ezt a prófétájukat.⁹³ Dánielnél szerepel az egész *Biblia* leghosszabb, 2300 évet felölelő idői próféciaja, mely a Messiás második eljövételét megelőző utolsó profetikus szakasz kezdő időpontját jelöli meg, mely után megszűnnek az idői próféciaák, viszont a helyükbe lépnek „az idők jelei”.⁹⁴ Több mint figyelemre méltó, hogy a második eljövettel kapcsolatos idői prófécia után következik az első eljövétel körülményeinek időpontokban is megadott részletezése. Ez a 2300 éves jövendölésből „leszabatott” 490 év, 49, 434 és 7 évre bontva, mely utóbbi további 3 időponttal világosít fel: a Messiás 3,5 évi nyilvános működésének előrejelzésével, „a hét felén” bekövetkezendő halálával, s végül a zsidó nép számára még meghosszabbított 3,5 éves kegyelmi idővel, melynek lejártával az ószövetségi választott nép megbízatása érvényét veszti. Mindezzel csak rövid bepillantást nyújtottunk Dániel könyve 12 idői próféciaiból az egyikbe, részletes kifejtése külön tanulmányt követel.

⁹⁰ Ezék 4:6 és 9.

⁹¹ Jézus nagy apokaliptikus beszédét mindhárom szinoptikus evangélium közli. Erre épül a *Jelenések könyve* jóval kibővített négy vázlatpróféciaja. Részletesen lásd VANKÓ 2012/IV.

⁹² Részletesen elemeztem a *Dániel könyve, ahogy bennem él* című, 55 részes előadás-sorozatomban. YouTube, Reisinger János csatornája, 2023–2024. Dán 7:25 és 12:7.

⁹³ Josephus Flavius: *Antiquitates / Zsidók története*. X. 11. – Hasonlóképpen nyilatkozott Martin Luther: *Schriften*. V. 892–893.; Blaise Pascal: *Pensées*. 693., 710. töredék; Isaac Newton: *Observations upon the Prophecies of Daniel and the Apocalypse of St. John*. 1773. Újrakiadása 1998. 14., 24.

⁹⁴ Jézus kijelentése, Mt 16:3/b. Dán 9:24–27, Jézus megerősítése, Mt 21:42–44. 94. Mk 1:15, Gal 4:4, 1Thessz 5:1 és sk. 95. Lk 24:25–27.

Az evangéliumokban és a páli levelekben a „betölt az idő”, „az időnek teljessége”, valamint „az idők és időszelek rendje” szókapcsolatok a próféciák és bennük különösen az idői próféciák messzemenő szem előtt tartását bizonyítják. Jézus legsúlyosabb dorgálása tanítványaihoz így szólt: „Balgatagok és rest szívéek mindazoknak elhívására, amiket a próféták szóltak! [...] És elkezdvén Mózesztől és minden prófétáktól fogva, magyarázta nekik minden írásokban, amik őfelőle megírattak.”⁹⁵

Az idői próféciák százszázalékosan igazolják az isteni előrelátáson alapuló megváltási terv⁹⁶ beteljesedésének mindmégannyi mozzanatát – Blaise Pascal erre építette híres pari-elméletét s a *Gondolatok* (Les Pensées) 693. töredékének okfejtését, melyet rövidesen idéznünk kell.

Kevesebb, s egy híjával egészen a Dániel könyvére alapozott idői próféciákat tartalmaz a *Jelenések könyve*, mely a „Jézus Krisztus Apokalipszisé”-nek önmegjelölésével él.⁹⁷ A szmirnai levelében szereplő „tíz napig való nyomorúság” természetesen Ezékiel 4:6 szerint értendő, és a három évszázados keresztényüldözések végső tobzódását vetítette előre Diocletianus császár uralkodása végén, 303 és 313 között.⁹⁸ Az *Apokalipszis* a dánieli 1260 év ismételt hangsúlyozásával – 11:2, 3, 12:6, 14, 13:5 – az európai (és ezáltal a világ-) történelem máig legsúlyosabb jelenségét, állam és keresztény egyházak összefonódását állítja a profetikus hosszmetset menetébe mintegy meg-megújuló gócpontot. A *Jelenések könyve* (11:9-11) 3,5 évről adott kijelentése számos karizmatikus írásmagyarázót csalt vékony jégre, ha tudva vagy tudatlanul a 16–17. századi jezsuita kommentátorokat követte.⁹⁹

Végezetül szólnunk kell két gyakorta félreértett idővel kapcsolatos újszövetségi kifejezésről.

A *Jelenések könyve* (10:6) „idő többé nem lesz” kijelentése nem egészen pontos magyar fordítás. Azt a képzetet keltheti, hogy valamikor megszűnik az idő, s helyét átveszi az időtlen örökkévalóság. Ez azonban pusztán emberi okoskodás. Mint fejtegetéseink elején leszögeztük, az idő nem önmagában

⁹⁵ Dán 9:24-27, Jézus megerősítése, Mt 21:42-44. 94. Mk 1:15, Gal 4:4, 1 Thessz 5:1 és sk. 95. Lk 24:25-27.

⁹⁶ Helyes fordítás szerint Ef 1:10 „az idők teljességének rendjére” helyett „tervére”.

⁹⁷ A könyv kezdete ez: „Ez Jézus Krisztus apokalipszise...”, vagyis közvetlenül Jézustól származó beszéd, s ily módon egyedülálló a *Biblia* 66 könyve között. Helytelen tehát a János *Jelenések könyve*, még inkább a *Titkos Jelenések könyve* címadás.

⁹⁸ Jel 2:10/b.

⁹⁹ A reformáció utáni jezsuita kommentárok hol praeterista, hol futurista módon magyarázták az *Apokalipszist*, soha nem úgy, ahogy a Jel 1:19 megköveteli, azaz kettős próféciaként és történeti-folytatólagos értelemben. Ennek összefoglalása: VANKÓ.

problémás vagy egyenesen rossz jelenség, csupán a Rossz világjajövetele torzította el. Az örök életben, amikor a Sátán és követői a törvénytelenégeikkel együtt nem léteznek már, az idő, a „kizöklent idő” visszanyeri eredeti minőségét, formáját és színét. Ez az igevers azonban nem erről szól, mint szövegkörnyezetének gondos megfigyeléséből egyértelmű. A „több profetikus idő”, „kinyilatkoztatott idő”, vagyis haladék nincs már a 2300 éves prófécia lejárta után. Az emberiség történelmének legvégső időszakába ért. A kegyelmi idő befejezéséhez közeledik. Ugyanakkor azonban a hetedik trombitaszó előtt és idején fontos események sokasága kell hogy még beteljesedjék...

Péter apostol második levele (3:8) sem viszonylagosítja (vagy spiritua­lizálja el) az időről való gondolkodást. „Egy nap az Úrnál olyan, mint ezer esztendő, és ezer esztendő, mint egy nap” – mondja bibliaszövegünk. Mivel az idő a minőséggel határos leginkább, ezt a tömör, a *Bibliában* gyakori hiányos mondatot¹⁰⁰ a magunk részéről így egészítenénk ki (természetesen más hasonló példák ismeretében): Isten végre tudja hajtani egy nap alatt is azt, amit az ember ezer évre gondolna el, amint az is igaz, hogy amit mi gyorsan, „egy huszárvágással” vélnénk megoldani, ahhoz Istennek jóval több időre van szüksége, lévén, hogy tiszteletben tartja a szabad akaratot, ellentétben a maga akaratát a másokra oly gyakran ráerőltetni akaró emberrel...

Legvégül, a Jel 12:12/b-ben említett „tudja, hogy kevés ideje van” megá­lapi­tás egyszerre adja tudtul a Sátánnak az isteni jövendöléseket ismerő tudá­sát és a történelmi végidő egyre kegyetlenebb voltát. A tudás szeretet nélkül a legborzasztóbb. Az egyre szaporodó ismeretekről mintegy leválik a figyelmes együttérzés, a vigasztaló segítőkészség – íme, a minden eddigi történelmi idő­szaknál kegyetlenebb, kíméletlenebb korunk magvas jellemzése, Dán 12:1, 2Tim 3:1-5 háttérben. A történelmi végidőhöz a legközelebb egyébként a Jel 8:1 vezet, a hét utolsó csapás időtartamát néhány napban jelölve meg.

4. KETTŐS PRÓFÉCIÁK

A bibliai próféciák túlnyomó része – a pillanatkép-próféciáknál is számosab­ban – a kettős próféciák csoportjába tartozik. A próféta Istentől származó jövendölést mond saját korának közeljövőjére, mely kicsiben az adott közös­ség ókori időszakában, nagyban viszont később, általában az egyetemes tör­ténelem végén teljesedik be. Egyik alcsoportja ennek a próféciatípusnak az, hogy az előbbi esetben egyáltalán nem következik be (általában a hit hiánya

¹⁰⁰ A *Biblia* tömör, koncentrált nyelvében főleg a bölcsességi könyvekben, azokon belül is Pál apostol okfejtéseiben, levezetéseiben gyakori retorikai jelenségről van szó, például csak egyetlen, meghatározó levelében: Róm 3:21, 9:16 stb.

miatt), míg az utóbbi esetben viszont annál inkább. Nézzünk most mindkettőre egy-egy példát.

Tanítványainak kérdésére válaszolva Jézus Jeruzsálemnek egy emberöltőn belüli pusztulásáról beszél. Felvázolja az egyre súlyosbodó külső és belső körülményeket, a „pusztító utálatosság” dánieli jelképe szerint megjelenő római hadtesteket, melyek hosszas ostrom után beveszik a szent várost, templomát lerombolják, „kő kövön nem marad”, olyan vérfürdőt rendeznek majd, mely egymillió ember életébe kerül, s csupán a jézusi prófécianak szó szerint engedelmeskedő keresztények élék ezt túl.¹⁰¹ Közben olyan kijelentéseket is tesz, melyekből nyilvánvalóvá válik (a későbbi olvasó előtt), hogy mindez a sok szörnyőség csupán előképe a történelem végső válságai sorozatának (Jézus négy szakasz egymásutánjáról beszél), ami kicsiben a 66–70 közötti zsidó–római háborúban megtörtént, hasonlatosképpen meg fog történni az emberiség végnapjaiban is. Erre mondjuk, hogy „a történelem ismétli magát”, s ez azért van, mert az ember „midőn azt hinnők, hogy tanul, / nagyobb bünt forral álnokul” (Vörösmarty Mihály: *Az emberek*). Részletezni ezúttal sem tudjuk sem ezt, sem más jövődölést, de azt mindenképpen meg kell említenünk, hogy a reménység hangjait mindig megszólaltatják a kettős prófécia – a múlt után a jövőt tekintve is. Mert akik „olvassák, hallgatják és megtartják e prófétálás beszédeit”,¹⁰² azokat Isten oltalmába veszi, megvédi. (Ennek bibliai jelképe az elpecsételés.)¹⁰³ Jeruzsálem elpusztulásakor a hívő keresztények jó előre elhagyták a várost a próféciaiban való hitük folytán (erről Josephus Flavius is jelzést ad, holott nem ismerte Jézus jövődölését),¹⁰⁴ és a Jordán túlsópartján, mintegy hetven kilométer távolságban megalapították az első keresztény várost, Pelltát. Ugyanez ismétlődik meg az emberi történelem drámai lezárulásakor, az utolsó hét csapás idején, amikor is védelmet élveznek azok, akik Isten útjára tértek, és Jézus eljövételével megszabadítja őket.¹⁰⁵ A bibliai predestinációs szemlélet – ellentétben az augustinusival és kálvinival – állandóan fenntartja a helyes választás utáni áldásokat, mint ahogy a helytelen választásokban való megrögzülés átkokat von maga után.¹⁰⁶

¹⁰¹ „Cestius veresége után sok tekintélyes zsidó elhagyta a várost, mintha süllyedő hajóról menekült volna” (FLAVIUS 208).

¹⁰² Jel 1:1–3.

¹⁰³ Az elpecsételésről: 1Móz 6., Ezék. 9., Jel 7. fejezetei adják a legmélyebb betekintést.

¹⁰⁴ Lásd i. m. Pella után a szíriai Antiochia lett a kereszténység központja, ahol először nevezték a Krisztust követőket „krisztianoi”-nak, majd latinosított formában „christianus”-oknak. Vö. Apcsel 11:26/b.

¹⁰⁵ Lásd Jel 6:16–17 kérésére adott választ a 7., 15–16., 19. fejezetekben.

¹⁰⁶ Vö. 5Móz 28–29. fejezeteitől.

A másik alcsoportnak a most említett témakörhöz legközelebbi esete a Góg és Magóg-prófécia. Ezt mi, magyarok a nevek Anonymusnál ismert említése után Ady Endre híres verse nyomán ismerhetjük. Már mint e különös hangzású neveket, de szinte semmit sem tudva bibliai előfordulásuk értelméről.

Az Ezékiel próféta könyvének fejezeteiben olvasható 38–39. prófécia beteljesedhetett volna akkor, ha Isten ószövetségi választott népe, a zsidó nép megvalósította volna az elébe állított küldetését. Elfogadhatta volna a Messiást, és hirdethette volna az idők végéig az evangéliumot. Jézus azért fáradozott, hogy elfogadják, és nem azért, hogy elvessék. Saját példázatának szavaival élve: a szőlősgazda nem azért küldte fiát, hogy megöljék, és a szőlőn kívülre vessék, hanem azért, hogy szüretkor neki járó részt megadják.¹⁰⁷ Ha mindez így történt volna, akkor sem lett volna azonban elkerülhető a jó és a rossz erőinek történelmi összecsapása. Ez lett volna a valaha megesett Góg és Magóg csatája, melyet Ezékiel próféta Isten nevében megjövendölt. Mivel azonban ennek feltételei meghiúsultak, érvénytelenné vált volna e prófécia? Meghiúsult volna teljes egészében? Semmiképpen. Ami nem történt meg egykor, meg fog történni az *Apokalipszis* 20. fejezete szerint az ezeréves ítéletet követő Góg és Magóg csatájában. Természetesen ennek részletezése is bővebb kifejtést kívánna. Most csak jelezzük az összefüggéseket.

Hogy a bibliai próféciaik nem fatalisztikus világgépet nyújtanak, az az eddig elmondottakból is látható. Az emberi választásnak mindig megvan, sőt az előzetes figyelmeztetésekkel előkészített és kívánva kívánt a jó lehetősége. Még akkor is, ha a bűneiben fetrengő nagyvárosra, Ninivére Isten prófétája csak negyvennapnyi kegyelmi időt biztosított, és a pusztulás csapását helyezte kilátásba. A város azonban szívére vette a prófétai beszédet, és királyától a közemberekig megtértek. Megbánásuk jeleként még állataikat is visszatartották a legeléstől és vízivástól, és zsákruhákba öltöztették őket! A mai olvasó elmosolyodhat ezen, mint a szíriai Naámán tettén is, aki Izraelből földdarabot vitt haza, hogy Rimmon templomában majd azon imádja Istent.¹⁰⁸ A bölcs olvasó azonban nem derül, hanem inkább elborul e jelenetekben, s azt kérdezi: Vajon mit kellene tenni azért, hogy a mi mai történelmi időnkben, sokkal felvilágosodottabb körülmények között, az emberek igazán észbe kapjanak, és valóban megváltozzanak, jobba legyenek?! Hogy Tolsztoj Platon Karatajevének a *Háború és béke*-ből ismert szavaival fohászkodjanak: „Kavics vagyok, kalács legyek, add meg, Uram, ámen!”¹⁰⁹

¹⁰⁷ Mt 21:34. 37., Mk. 12:2. 6., Lk. 20:10., 13.

¹⁰⁸ Jónás 3. és 2Kir 5. fejezeteiben.

¹⁰⁹ Makai Imre fordítását („Olyan vagyok, mint a kavics, olyan legyek, mint a kalács, add meg, Uram, ámen”) rövidítve szokás idézni (TOLSZTOJ 1976/IV: 51).

5. AZ IZRAEL-PRÓFÉCIÁK

Ábrahám unokájának, a 'sarkot megragadó', az 'ügyeskedő', a 'csaló' jelentésű Jákob pátriárkának nevét maga Isten a Jabbók partján önmagával győzelmesen megvívott csatáját követően Izraelre változtatta. Az új név jelentése kettős: 'Isten harcol' és 'Isten harcosa'. Ezután a *Bibliában* az Izrael szó előfordulása hármas jelentést hordoz az adott szövegösszefüggés szerint: 1. vagy Jákob személyére utal; 2. vagy utódait, a zsidókat, a zsidó népet jelöli (amit mi magyarok izraelitának mondva hol népnévként, hol pedig felekezatként értünk); 3. vagy pedig átvitt a jelentése, azaz a mindenkori hívók metonimikus/jelképes neve, függetlenül attól, hogy zsidó származásúak vagy sem. Ez utóbbi jelentés figyelmen kívül hagyása mindmáig sok bibliailag elfogadhatatlan magyarázatot szül a prófeciákról szólva a legkülönfélébb vallások és felekezetek körében, általában bőséges politikai váradalmak előidézésével, és mára már a mantrázásig menő hajtogatásával.¹¹⁰

A zsidó néppel Mózes képviselőjében megkötött szövetségben Isten különböző jövőre vonatkozó ígéreteket és kijelentéseket tett. A *Tóra* tehát az Izrael-prófeciák alapja, a későbbiekben fellépő próféták Sámueltól Malakiáig tulajdonképpen nem tettek mást, mint hogy emlékeztették a népet vezetőivel együtt az isteni törvények betöltésére, illetve megszegésük következményeire.

A zsidó nép mintegy másfél évezredes ókori története két jól elkülöníthető részre oszlik. A szövetségekötéstől a babiloni fogságig (i. e. 1445–605, 605–535) az Istennel kötött szövetség legalapvetőbb kívánalmától tértek el: más népekhez akarván hasonulni, átvették bálványimádó erkölcsüket, szokásaikat, még vallási szertartásaikat is. Háromszázötven év után a rosszat követelve mondtak le arról, hogy igazságot osztó bírák vezessék országukat, helyette a más nemzetektől eltanult királyság hatalmon és pénzkidobáson alapuló elnyomó rendszerét választották, és nyögték előbb a kiválasztásos, később a dinasztikus monarchia terheit.

Ezt az eltévelyedést a babiloni fogság és tanulságai megszüntették. Történelmük első 800–900 éve után, ha önálló nemzeti létük odaveszett is, a helytelen és rossz példák követésével végre felhagytak. Akkor azonban a másik véglet csapása kezdte sújtani Isten választott népét: az elvegyülés után az elkülönülés. Önmagukba zárkóztak, lenézve más nemzeteket, s ahogy egykor amazért, most ezért nem hajtva végre küldetésüket, melynek lényege az isteni életelvek mások számára való hirdetése és hit általi betöltésének példája

¹¹⁰ Főleg a neoprotestáns, karizmatikus közösségek által kibocsátott irodalomban. Ezzel szemben csak az Apokalipszis szóhasználatában: Jel 2:9, 3:9, vagy Pál apostolnál: Gal 6:16.

lett volna. A hetven év fogság után hétszer hetven évet kaptak a Messiás, a Megváltó méltó fogadásáig. Nemzeti és vallási életük azonban egyre kiüresedett. A Megváltóra vonatkozó 150–200 próféciát nem tanulmányozták, sőt, amikor tették is, a szenvedéseire utaló jövendöléseket hallatlanra vették, a dicsőségére utalókat pedig egyoldalúan kisajátították emberileg elképzelt nemzeti-politikai céljaikra. Ezek jegyében hatalmi Messiást vártak, „oroszlánt” és nem a minden egyes ember életét átalakítani és megjobbítani képes „megöletett bárányt”.

Az Izrael-próféciák félreértése már a megosztott királyság időszakában (i. e. 930–722/686) elkezdődött. Jeremiás idejében (626–586) hamis próféta sokasága gondoskodott a nép félrevezetéséről. Ezért e próféta által jelentette ki Isten először, hogy a néppel kötött szövetséget fel fogja váltani egy „új szövetség”.¹¹¹ Ennek lényege az lesz, hogy nem beleszületésen, hanem egyéni, felnőttkori választáson alapul. A vérségen alapuló szövetségkötés eredménytelen, igazi megoldást csak ez utóbbi hozhat, ahogy egyébként az ószövetségi időkben sem a nemzeti büszkeség, hanem – Dávid gyönyörű költői kifejezésével – „a töredelmes és megbánó szív”.¹¹² Egyéni és társadalmi tekintetben egyaránt az Isten parancsolatainak nem emberi, külsődleges vagy még rosszabb értelemben külsőséges betöltése, hanem „az igazságot követő szeretet” vagy „a tiszta hitből, igaz lelkiismeretből való szeretet”.¹¹³ Mindkét szövetség lényege, magja a szeretet volt, a vérségi szeretetről azonban kiderült, hogy messze nem alkalmas e cél elérésére: minden embernek egyéni döntésen alapuló megváltozásra – jézusi szóval – „újjászületésre” van szüksége.¹¹⁴

Aki az ókori Izrael esetében így élt – sajnos, csak a „maradék” –, az a hívő ember vagy közösség felhasználva a hit erejét, betöltötte hivatását. Az újszövetségi korban a lelki Izrael életében ugyanez megy végbe egészen az idők végéig. Ezért nevezi a Galatákhöz írt levél a keresztényeket „Isten Izraelének”, vagy az *Apokalipszis* „nem-zsidóknak” az álkeresztényeket több ízben is. (Megjegyzendő, hogy az „Izraellel” egyenértékű a „zsidó”, „Jeruzsálem” / „új Jeruzsálem”, „Sion” szóhasználat is!)

Mindezt szem előtt tartva kijelenthetjük, hogy több bibliai prófécia egybehangzó tanítása szerint a zsidó nép kiválasztottsága lejárt. Pontos idejét is tudhatjuk a Dániel könyve (9:23-27) szerint: i. sz. 34-ben, három és fél évvel a Messiás kereszthalála és feltámadása után, pontosan annnyival utána egyéb-

¹¹¹ Jer 31:31 és sk.

¹¹² Zsolt 51:19.

¹¹³ Ef 4:15. és 1Tim 1:5.

¹¹⁴ Jn 3:3 és 5.

ként, mint annak előtte tanított és gyógyított. A kegyelem tehát nem Jézus Krisztus elvetésével zárult le, hanem a róla szóló evangélium elvetésével, melyet egyszerű tanítványai hirdettek.¹¹⁵

Ebből viszont szorosan következik, hogy az ez utáni és a mai zsidó népre a *Bibliában* jövendölések nincsenek. Vannak viszont a lelki Izraelre, a mindenkori látható és láthatatlan népre,¹¹⁶ Jézus Krisztus választáson alapuló képviselőire. Különösképpen rájuk tehát, mégpedig meglehetősen nagy számmal idevonatkozó próféciaik – jóllehet az egész világra nézve is, különösképpen az iszlám megnövekvő szerepvállalására.¹¹⁷

JELKÉPEKBEN LÁTTATOTT JÖVŐ

Vannak jövendölések, melyek konkrétan és név szerint utalnak a jövőre. A Messiás két eljövételéről szóló pillanatkép-próféciaikban egészen világosan szerepel például, hogy „aki kenyerét ette velem, sarkát emeli fel ellenem” (bár Júdás neve említése nélkül), de létezik olyan is, aki megszületése előtt több mint száz évvel szerepel már az i. e. 8–7. századi Ézsaiás próféta könyvében, mint akit Isten „felövez, bár nem ismer engem”: a perzsa nagyfejedelem, Cyrus (Nagy Kürosz), aki az i. e. 6. században élt!¹¹⁸ Jézus halálát sem csak jelképekben adta tudtul a *Biblia*, mint aki „a kígyó fejére tapos, az pedig a sarkába mar”, vagy „mint bárány megnémul az öt nyírók előtt”, hanem így is: „kiirtatik [megöletik] a Messiás, és senkije sem lesz”.¹¹⁹

Általában azonban a bibliai próféciaik jelképekben adják tudtul a jövőt, kevésbé azért, hogy rejtjelesek legyenek, hanem nagyjából azért, mert ezt másféleképpen tenni nem is lehet! Hogyan lehetett volna szólni i. e. 603–602-ben a médo–perzsa vagy a Nagy Sándor-i hellenista világbirodalomról, mikor sem nem léteztek még, sem nevüket nem ismerték? Rómáról, Európáról, az Észak-amerikai Egyesült Államokról nemkülönben. De a vázlatpróféciaik egymásutánjában ezek a jövő kódéből sorra egymás után kibontakozó

¹¹⁵ Vö. Mt 21:43, Apcsel 7:51–60.

¹¹⁶ A látható és láthatatlan egyház teológiai kifejezése a reformáció korától használatos, a katolikus teológia is átvette a Karl Rahner-i „anonim kereszténység” kifejezésében.

¹¹⁷ Az iszlám megszületésére, gyors elterjedésére, valamint világhatalmi szerepére vonatkozó próféciaik a Jel 9. fejezetében találhatóak. Részletes magyarázatuk VAN-KŐ 2004 3. kötetében.

¹¹⁸ Zsolt 41:10., Ésa 45:1 és sk.

¹¹⁹ Gen 3:15/b, Ésa 53:7, Dn 9:26/a.

és kétségbevonhatatlanul azonosítható valósággá válnak.¹²⁰ Az első három világbirodalom fogalmi azonosítása még *Dániel könyvében* megtörténik (2:38, 8:20, 8:21), először a jelkép, azután a Közel-Keleten ismeretes név szerint: így például Jáván jelöli az akkor még nem létező Hellászt. Az sem véletlen, hogy Rómát maga Jézus Krisztus azonosítja nagy apokaliptikus beszédében.¹²¹ A természeti jelképek után a történeti jelképek azonosítása a *Könyvek könyve* megértésének egyik kulcsa, amit figyelmes olvasójának mindenképpen el kell végeznie, meg kell szereznie.

Már Isaac Newton, Dániel és az Apokalipszis könyveinek nagy vizsgálója leszögezte, hogy a próféciaák nélkül a kereszténység, de a világtörténelem is érthetetlen. Utaltunk arra is, hogy nem a kíváncsiság kielégítésére írtak meg a jövődölések, hanem a felelősségteljes életre, s abban a jövőre való felkészülésre. Ezért még egy fontos kérdés maradt hátra szemlénk végén: Ha mindez valóban így áll, miért oly ismeretlenek ma a próféciaák? Miért nem beszélnek róluk, különösen a mi korunkat érintő előrejelzésekről?

KORUNK PRÓFÉCIAELLENESSÉGÉNEK OKAI ÉS KÖVETKEZMÉNYEI

A próféciaák megbecsülése magában a *Bibliában* elvitathatatlan, Jézus tanításaiban egészen középponti jelentőségű.¹²² Ugyanezt jelenthetjük ki a bibliai időkről is. A Nagy Sándor fogadására megjelent papok *Dániel könyvét* vitték ki az uralkodó elé, hogy a róla többszörösen szereplő próféciaakra felhívják a figyelmét. És Alexandrosz – igaz, Arisztotelész neveltje – hitt ezeknek, s méltánylása jeleként megkegyelmezett a meghódított városnak!¹²³ De még a kereszténység első másfél évezredében is töretlen volt a bibliai jövődölések megbecsülése, melyet Hyppolitosztól Nicolaus Cusanuson át Lutherig, Kálvinig róluk szóló művek sokasága tanúsít.¹²⁴ A változás hirtelenül, de nem meglepetésszerűen a 18. században állt be.

A felvilágosodás eszméi behatoltak a keresztény teológiába is, különösen az anglikán egyházban és a protestáns liberalizmusban. (A katolikus egyházban a diadalmas egyháznak vettett alá a perikópa-rendszerében meghagyott néhány prófécia.) Az emberi észbe vetett feltétlen bizalomban a *Biblia* Istenét

¹²⁰ Részletesen szóltam mindezekről a 2004 és 2020 közötti könyveimben, lásd az 5. jegyzetben!

¹²¹ Mt 24:15.

¹²² Lk 24:25-27, Mt 21:42-44, Mk 12:24, stb.

¹²³ Vö. Josephus Flavius: *Antiquitates*. I. m.

¹²⁴ Vö. FROMM.

felváltotta a deizmus és a fiziko-teológia istenképe. Róla viszont elképzelhetetlen a jövőbelátás. A jövendölések szalonképtelenné váltak.

Voltaire a *Filozófiai ábécé*-ben magabiztos kijelentéseket tett arról, hogy bizonyos bibliai történelmi kijelentések „csak az ószövetségi próféták agyában léteztek”, noha Immanuel Kant máig szóló vészjósló gondolatokat fogalmazott meg a megittasult racionalizmusról:

„Nem vagyunk képesek némi bosszúságot leküzdeni magunkban, ha látjuk, mint járnak-kelnek az emberek a világ nagy színpadán; mert azt kell látnunk, hogy az egyesekben olykor-olykor fel-felcsillanó bölcsesség mellett végeredményben nagyjában minden ostobaságból, gyerekes hiúságból, nemritkán szintén gyerekes gonoszságból és rombolókedvből történik; úgyhogy a végén nem tudjuk, miképpen vélekedjünk a mi kiválóságaira olyannyira beképzelt fajunkról.”¹²⁵

A próféciáknak a keresztény közgondolkozásból való kiakolbólítása viszont végzetesen hatott az újkor istenképére. Isten ugyanis prófétái által erről is üzent:

„Emlékezzetek meg a messze régi dolgokról, hogy én vagyok Isten és nincsen több; Isten vagyok, és nincs hozzám hasonlatos. Ki megjelentem kezdettől fogva a véget, és előre azokat, amik még meg nem történtek, mondván: tanácsom megáll és véghez viszem minden akaratomat.”¹²⁶

A bibliai istenkép elhagyása a gondviselés hit megrendülésébe került. Az emberek kezdtek – modern bálványimádás módjára – maguk választotta istenekben hinni; a statisztikák szerint ma már 5–10 ezerre tehető az istenképek száma. Az emberi autonómia és az önimádat társadalma világába hogyan is férne bele az az Isten, akiről az előbb idézett Ésaías után Ámos próféta is azt állítja, hogy „Semmit sem cselekszik az én Uram, az Úr, míg meg nem jelenti titkát az ő szolgálóinak, a prófétáknak”.¹²⁷ Legfőbb tekintélyként persze Jézus Krisztust idézhetnénk, ha korunk belőle nem Jézuskát vagy egy forradalmár (esetleg a keresztény államot létrehozó), eltorzított messiást faragott volna: „Nem mondalak többé titeket szolgálóknak, mert a szolga nem tudja, mit cse-

¹²⁵ KANT 1784.

¹²⁶ Ésa 46:9-10.

¹²⁷ Ámos 3:7, Jn 15:15.

lekszik az ő ura; titeket pedig barátainak mondottalak, mert mindazt, amit az én Atyámtól hallottam, tudtul adtam néktek.”¹²⁸

Mi marad a bibliai jövendölések elvesztése után a költői szóra még-még fogékony embernek? Talán Vörösmarty felsóhajtásában a reménység, hogy „Lesz még egyszer ünnep a világon!” (*A vén cigány*), vagy ennek alig nyolcvan évvel későbbi változata, József Attilától: „Csak ami nincs, annak van bokra, / csak ami lesz, az a virág, / a többi széthull darabokra” (*Eszmélet*)...?

IRODALOMJEGYZÉK

- ARANY János é. n. *Összes prózai művei és műfordításai*. Franklin-Társulat, Budapest
- ARISZTOTELÉSZ 1979. *Organon. I. rész Kategóriák*. Fordították: Rónafalvi Ödön és Szabó Miklós. Posztumusz kiadás. Szerkesztette és befejezte Szalai Sándor. Akadémiai Kiadó, Budapest, 3–66.
- BABITS Mihály 1910. Bergson filozófiája. In: *Nyugat*, 14., 945–961.
- BABITS Mihály 1957. A világ mint akarat és képzet. In: B. M.: *Az európai irodalom története*. Európa Kiadó – Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 321–325.
- BABITS Mihály 1978. *Esszék, tanulmányok*. I–II. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest
- BABITS Mihály 1984 [1975]. Múltunk reménye. In: B. M.: *A mélypont ünnepélye. Próza 1*. Szépirodalmi Kiadó, Budapest
- BERGSON, Henri 1888. *Essai sur les données immédiates de la conscience*. Les presses Universitaires de France, Paris
- BERGSON, Henri 1896. *Matière et Mémoire*. Librairie Félix Alcan, Paris
- BERGSON, Henri 1907. *L'évolution créatrice*. Librairie Félix Alcan, Paris
- BERGSON, Henri 1922. *Durée et Simultanéité*. Librairie Félix Alcan, Paris
- CZUCZOR Gergely – FOGARASI János 1862. Dejszen (címszó).
In: Cz. G. – F. J.: *A magyar nyelv szótára*. I. kötet. Emich Gusztáv Magyar Akadémiai Nyomdásznál, Pest, 1195.
- FLAVIUS, Josephus 1990. *A zsidó háború. Önéletrajz*. Révay József fordítása. Bibliaiskolák Közössége – Keresztény Advent Közösségek, Budapest
- FROOM, LeRoy Edwin 1946–1950. *The Prophetic Faith of Our Fathers*. I–IV. Review and Herald, Washington D. C.

¹²⁸ Érdekesnek tarthatjuk Heidegger 1924-es gondolatát: „Ha az embernek nincs ideje, ez annyit jelent: idejét a mindennapok rossz jelenébe veti. A jövőiség ezzel szemben időt ad, kiépíti a jelent, és lehetővé teszi, hogy a maga megéltségének mikéntjében visszahozzuk-ismételjük a múltat” (HEIDEGGER 1992a: 4).

- FÜLEP Lajos 1974. *A művészet forradalmától a nagy forradalomig*. I–II. Magvető Könyvkiadó, Budapest
- FÜST Milán 1956. Berzsenyi Dániel [1920]. In: F. M.: *Emlékezések és tanulmányok*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 288., 293.
- HAWKING, Stephen W. 1989. *A Brief History of Time from the Big Bang to Black Holes*. Bantam Books, 1988. Magyarul: *Az idő rövid története*. Molnár István fordítása. Mecenás, 1989, 1993, 1995. 149.
- HEIDEGGER, Martin 1947. *Platons Lehre von der Wahrheit. Mit einem Brief über den 'Humanismus'*. Francke, Bern
- HEIDEGGER, Martin 1992a. *Az idő fogalma*. Fehér M. István fordítása. Kossuth Könyvkiadó, Budapest
- HEIDEGGER, Martin 1992b. *Gesamtausgabe II. Abteilung: Vorlesungen 1923–1944. Band 52. Hölderlins Hymne 'Andenken'*. Vittorio Klostermann, h. n.
- KANT, Immanuel 1781. *Kritik der reinen Vernunft*. Reclam, Leipzig
- KANT, Immanuel 1784. Idee zu einer Geschichte in weltbürgerlicher Absicht [Egy világpolgár gondolatai]. *Berlinische Monatsschrift*, November 1784, 385–411.
- KANT, Immanuel 1979. *Az ítélőerő kritikája*. Első bevezetés. X. 1. 2. kiad. Hermann István fordítása. Akadémiai Kiadó, Budapest
- KELLER, Werner 1955. *Und die Bibel hat doch recht. Forscher Beweisen die historische Wahrheit*. Econ Verlag, Düsseldorf
- MARTIN, Gottfried 1969. *Immanuel Kant. Ontologie und Wissenschaftstheorie*. Walter de Gruyter, Berlin
- MÜNZ, Bernhard 1880. *Die Erkenntnis- und Sensationstheorie des Protagoras*. Carl Konegen, Wien
- NÉMETH G. Béla 1981. Interpretáció és elemzés [Literatura, 1975]. In: N. G. B.: *Küllő és kerék. Tanulmányok*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 316–327.
- PASCAL, Blaise 1978. *Gondolatok*. Fordította Pödör László. Gondolat Könyvkiadó, Budapest
- PÉTERFY Jenő 1980. *Válogatott művei*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest
- PILINSZKY János 1984. *A mélypont ünnepélye*. I–II. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest
- PILINSZKY János 2013. *Csőnd és közelség*. Lazi Könyvkiadó, Szeged
- PRANCZ Zoltán 2010. *A valószínűségtől a bizonyossáig. Megfejtetők-e Pascal Gondolatai? Oltalom Alapítvány, Budapest*
- RAPCSÁNYI László (szerk.) 1972. *A Biblia világa*. MRT–Minerva, Budapest
- REISINGER János 2004. *Bibliai próféciaik korunkról*. Oltalom Alapítvány, Budapest
- REISINGER János 2005. *Miről szól a Jelenések könyve? Bibliaiskolák Közössége, Budapest*

- REISINGER János 2010, 2020. *Merre halad a történelem? A Biblia tíz vázlatpróféciája*. Oltalom Alapítvány, Budapest
- REISINGER János 2016. *Bibliai jelképek lexikona*. Oltalom Alapítvány, Budapest
- REISINGER János. *Bibliai kronológia*. Megjelenés előtt.
- TENGELYI László 1988. *Kant*. Kossuth Kiadó, Budapest, 71–87.
- TOLSZTOJ, Lev 1976. *Háború és béke*. I–IV. Makai Imre fordítása. Európa Könyvkiadó, Budapest, (A Világirodalom Remekei)
- VANKÓ Zsuzsa 1995–2011. *Jézus Krisztus apokalipszise. Írásmagyarázat a Jelenések könyvéhez. I–IV*. Bibliaiskolák Közössége, Budapest
- VAUCHER, Alfred-Félix 1921. *L'Histoire du Salut. Cours de doctrine biblique*. K. n., h. n.
- VAUCHER, Alfred-Félix 2006. *Az üdvösség története. A szentírás tanításának kézikönyve*. Vankó Zsuzsa fordítása. Spalding Alapítvány, Budapest
- WITTGENSTEIN, Ludwig 1963. *Logikai-filozófiai értekezés*. Előszó. Márkus György fordítása. Akadémiai Kiadó, Budapest

ABSTRACT • “What then is time? If no one asks me, I know; if I want to explain it to a questioner, I do not know” – for a millennium and a half, the famous thought of Augustine’s “Confessions” has been quoted by many, from Kant to Heidegger, even in more recent times. Seven hundred years before the Bishop of Hippo, Aristotle had also made the concept of time one of his categories, linking it most closely to action. This study discusses time in conjunction with quality, first sketchily in the expressions of poetry, and then in more detail by citing the teachings of the Bible, limited to the historical time. It does not talk about individual and national time at all, but rather breaks down the biblical prophecies into parts, revealing the essence of the perspective prophecies, snapshot prophecies, dual prophecies, time prophecies, and Israel prophecies.

KEY WORDS • **time, future, history, prophecies, poetry, philosophy, being**

SAŽETAK • „Šta je, dakle, vreme? Dok me niko ne pita, ja znam; kad bi, pak, valjalo da to objasnim – ja ne znam” – mnogi – od Kanta do Hajdegera – do dana današnjeg, čak i protekom jednog i po veka, citiraju poznatu misao iz dela „Ispovesti” Svetog Avgustina. Sedamsto godina pre Episkopa Hiponskog je i Aristotel vreme učinio jednom od svojih kategorija, povezavši ga najtešnje sa činjenjem. Ovaj rad pitanje vremena razmatra u vezi sa kvalitetom, prvo samo površno, kroz pesničke izražaje, a potom i detaljno kroz citiranje pouke Biblije, ali ograničavajući se samo na istorijsko vreme. Uopšte ne govori o in-

dividualnom i nacionalnom vremenu, ali razgrađuje biblijska proročanstva na ona perspektivistička, dualna, vremenska, kao na pretskazanja o Izraelu.

KLJUČNE REČI • vreme, budućnost, istorija, proročanstva, poezija, filozofija, bit

Beérkezés időpontja: 2024. december 12.

Elfogadás időpontja: 2024. december 20.

